

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mojca Žerovec

POLOŽAJ ŽENSK V DRŽAVAH V RAZVOJU – VPLIV TRADICIJE

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mojca Žerovec

Mentorica: izr. prof. dr. Maja Bučar

POLOŽAJ ŽENSK V DRŽAVAH V RAZVOJU – VPLIV TRADICIJE

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Položaj žensk v državah v razvoju – vpliv tradicije

Diplomska naloga obravnava položaj žensk v državah v razvoju. Prikazati skuša vpliv tradicije na pravni, ekonomski in politični položaj žensk v treh izbranih arabskih državah, tj. Bahrajnu, Saudovi Arabiji in Jemnu. Medsebojna primerjava treh držav pokaže, da lahko v osnovi enake tradicionalne premise, ki se v vsaki državi izražajo na drugačen način, vplivajo tako na ekonomsko kot tudi na politično participacijo žensk v družbi. Delovanje v politični sferi je v nekaterih državah (npr. Saudovi Arabiji) za ženske skoraj nemogoče, medtem ko v Bahrajnu in Jemnu že lahko opazimo začetke ženske politične aktivnosti, čeprav je le-ta še vedno bolj na simbolni ravni. Medtem ko je bil v preteklih desetletjih dosežen napredek na področju dostopnosti izobraževanja in zdravstvenih storitev, pa glede zaposlitvenih možnosti in zaslužka ženske še vedno močno zaostajajo za moškimi. Vzrok za to so družbene norme in običaji, ki jim kot glavno nalogo dodeljujejo skrb za dom in družino ali pa jih usmerjajo v manj zahtevne poklice in delovna mesta. Nizka participacija žensk na trgu dela se zaenkrat še ne odraža v ekonomskem položaju izbranih držav, ki v zadnjih letih beležijo visoke stopnje gospodarske rasti predvsem po zaslugi visokih cen nafte. V analiziranih državah, kot tudi v večini arabskega sveta, ženske predstavljajo velik družbeni potencial, ki pa ostaja v veliki meri neizkoriščen.

Ključne besede: ženske, družbeni položaj, države v razvoju, gospodarska rast, tradicija.

Influence of tradition on the status of women in developing countries

The thesis addresses the status of women in developing countries and tries to present the influence of tradition on their legal, economic and political position in three selected Arab states: Bahrain, Saudi Arabia and Yemen. Comparison between them shows that basically the same traditional premises – expressed differently and in varying extent in each state – influence the economic as well as the political participation of women in the society. It remains virtually impossible for women to take an active part in the political sphere in a country like Saudi Arabia, whereas there has been some progress made in this field in Bahrain and Yemen, but the participation of women remains on a symbolic level. Access to education and health care for women has improved in the last decades, but we can not claim the same about employment and income-earning possibilities. This is mostly due to social norms and traditions that restrict the female role to the family and household or direct women to less challenging professions and workplaces. Low female participation in the working force has not been directly reflected in the economic situation of the selected countries, which have experienced a major growth upturn in the previous years, mostly as a result of higher oil prices on the world market. Taking into account the above mentioned facts women in these three countries and in the Arab world in general remain to a large extent an “untapped” human resource.

Key words: women, social position, developing countries, economic growth, tradition.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	7
1.1 Struktura diplomske naloge in uporabljena metodologija	8
1.2 Opredelitev temeljnih konceptov	10
1.3 Merjenje neenakosti spolov	11
1.3.1 Indeks človekovega razvoja	11
1.3.2 Indeks človekovega razvoja po spolu.....	12
1.3.3 Merilo razporejenosti moči po spolu.....	13
1.4 Gospodarska rast in človekov razvoj	15
1.5 Teoretična izhodišča	17
1.5.1 Tradicija in konstruiranje spolnih vlog v družbah.....	17
1.5.2 Pristop človekovih možnosti in vloga žensk v tradicionalnih družbah	19
1.6 Enakopravnost spolov	21
1.7 Pravni vidik enakopravnosti spolov	22
2. POLOŽAJ ŽENSK V IZBRANIH ARABSKIH DRŽAVAH	27
2.1 Vloga žensk v arabski in islamski tradiciji	27
2.2 Oris družbenega in ekonomskega okolja v izbranih državah	29
2.2.1 Bahrajn	29
2.2.2 Saudova Arabija	30
2.2.3 Jemen.....	32
2.3 Pravni in politični položaj žensk v izbranih arabskih državah	33
2.3.1 Bahrajn	35
2.3.2 Saudova Arabija	36
2.3.3 Jemen.....	37
2.4 Ekonomska participacija žensk	38
2.4.1 Zaposlovanje žensk	38
2.4.2 Dohodki glede na spol.....	39
2.4.3 Zaposlenost žensk v posameznih sektorjih.....	41
2.5 Neenakost žensk v izobraževanju	42
2.6 Zdravje žensk s poudarkom na reproduktivnem zdravju	44
2.7 Politična participacija žensk	46
3. PRIMERJAVA IZBRANIH DRŽAV	49
3.1 Primerjava izbranih držav glede na indeks človekovega razvoja po spolu	49
3.2 Primerjava izbranih držav glede na merilo razporejenosti moči po spolu	51
3.3 Primerjava izbranih držav glede na gospodarsko rast in zaposlenost žensk	52
4. ZAKLJUČEK	56
5. SEZNAM VIROV	59
5.1 Sekundarni viri	59
5.2 Primarni viri	64
6. PRILOGE	65

SEZNAM SKIC, TABEL IN GRAFOV

Skica 1.3.1.1: Diagram izračuna HDI.....	11
Skica 1.3.2.1: Diagram izračuna GDI.....	13
Skica 1.3.3.1: Diagram izračuna GEM.....	14
Skica 1.5.1.1: Reprodukcijski spolno specifični vlogi in vzorcev delovanja v javni in zasebni sferi v androcentrizmu.....	19
Tabela 2.3.1: Ratifikacija CEDAW in pridržki.....	34
Tabela 2.4.1.1: Ekonomska aktivnost žensk.....	38
Tabela 2.4.2.1: Razmerje med zasluženimi dohodki moških in žensk.....	40
Tabela 2.4.3.1: Zaposlenost glede na spol po sektorjih.....	41
Tabela 2.5.1: Pismenost med ženskami in bruto vpisni količniki za izobraževanje.....	43
Tabela 2.6.1: Pričakovana dolžina življenja in reproduktivno zdravje.....	45
Tabela 2.7.1: Politična participacija žensk.....	47
Tabela 3.1.1: Indeks človekovega razvoja po spolu, vključno z vmesnimi indeksi.....	50
Tabela 3.2.1: Merilo razporejenosti moči po spolu.....	51
Tabela 3.3.1: Gospodarska rast in stopnja ekonomske aktivnosti žensk.....	53
Graf 2.4.1.1: Stopnja ekonomske aktivnosti žensk.....	38
Graf 2.4.2.1: Ocena zasluženega dohodka žensk in moških.....	40
Graf 2.4.3.1: Zaposlenost glede na spol po sektorjih – primer Jemna.....	41
Graf 2.5.1: Združeni bruto vpisni količnik za primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje....	44
Graf 2.6.1: Pričakovana dolžina življenja ob rojstvu za izbrane države.....	46
Graf 3.3.1: Gospodarska rast v izbranih državah in povprečja agregatov držav.....	54

SEZNAM KRATIC

AHDR	<i>Arab Human Development Report</i> – Arabsko poročilo o človekovem razvoju
BDP	Bruto domači proizvod – <i>Gross Domestic Product</i>
BND	Bruto domači dohodek – <i>Gross National Income</i>
BNP	Bruto nacionalni produkt – <i>Gross National Product</i>
CEDAW	<i>UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women</i> – Konvencija Združenih narodov o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk
DVR	Države v razvoju
ECOSOC	<i>United Nations Economic and Social Council</i> – Ekonomski in socialni svet Združenih narodov
GDI	<i>Gender-related Development Index</i> – Indeks človekovega razvoja, prirejen po spolu
GEM	<i>Gender Empowerment Measure</i> – Merilo razporejenosti moči po spolu
GER	<i>Gross Enrolment Ratio</i> – Stopnja bruto vpisa v izobraževanje
HDI	<i>Human Development Index</i> – Indeks človekovega razvoja
HDR	<i>Human Development Report</i> – Poročilo o človekovem razvoju
ILO	<i>International Labour Organisation</i> – Mednarodna organizacija dela
MENA	<i>Middle East and North Africa</i> – Bližji vzhod in Severna Afrika
MDGs	<i>Millennium Development Goals</i> – Razvojni cilji tisočletja
OPEC	<i>Organisation of Petroleum Exporting Countries</i> – Organizacija držav izvoznic nafte
OZN	Organizacija Združenih narodov
PKM	Pariteta kupne moči
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> – Razvojni program Združenih narodov
USD	<i>United States Dollar</i> – ameriški dolar

1. UVOD

Tradicija in običaji določene družbe v veliki meri postavijo okvire njenega delovanja, implicitno določajo, kaj je sprejemljivo za ženske in kaj za moške ter kako se ljudje odzivajo na različne življenjske situacije. V državah v razvoju¹ (v nadaljevanju DVR) pa tradicionalna prepričanja in vrednote še mnogo bolj kakor v razvitih državah oblikujejo človekov vsakdanjik. V mnogih državah tradicija in običaji prevladajo tudi nad zakonskimi okviri ali celo izničijo učinke uradne politike, zakonov in mednarodnih konvencij. Torej ne oblikujejo le vsakdanjika, temveč tudi posameznikove možnosti za izobraževanje, zaposlovanje, dostop do zdravstvenih storitev, udejstvovanje v javnem življenju itn.

V diplomski nalogi se bomo ukvarjali z vprašanjem, kakšen je vpliv tradicije na ekonomski, socialni in zdravstveni položaj žensk v treh izbranih arabskih DVR oz. zakaj roditi se kot deklica v kateri od obravnavanih držav v mnogih primerih že v izhodišču pomeni imeti veliko slabše možnosti od moških sorojencev.

Predvsem se bomo osredotočili na arabsko tradicijo in njen vpliv na naslednja področja: ekonomska participacija žensk (zaposlovanje in dohodek), izobraževanje žensk, zdravje žensk (s poudarkom na reproduktivnem zdravju) ter politična participacija žensk v izbranih državah.

Skozi vsebino diplomske naloge bomo poskušali preveriti naslednji hipotezi:

- 1. Tradicija pomembno vpliva in pogojuje položaj žensk v DVR in vpliva na njihove možnosti pri ekonomski participaciji, dostopu do izobrazbe in osnovnega zdravstvenega varstva ter politični participaciji.*
- 2. Višja stopnja ekonomske aktivnosti žensk (zaposlenosti ženske delovne sile) se odraža v višjih stopnjah gospodarske rasti.*

Da bi preverili postavljeni hipotezi bomo med seboj podrobneje primerjali tri države – Bahrajn, Saudovo Arabijo in Jemen. V izbranih državah se bomo osredotočili na že omenjene štiri vidike življenja ter poskušali identificirati elemente tradicije, ki vplivajo na njih.

Pri preverjanju druge hipoteze bomo poskušali najti povezavo med ravnijo ekonomske participacije žensk ter ekonomskim napredkom izbranih držav oz. njihovo gospodarsko rastjo.

¹ Obstaja več klasifikacij DVR. V zadnjem Poročilu o človekovem razvoju je naveden seznam 137-ih DVR – od tega jih 50 sodi med najmanj razvite države (*least developed countries*) (UNDP 2006: 415).

Izbrane države se zelo različno uvrščajo tako na lestvici indeksa človekovega razvoja kot tudi na dohodkovni lestvici – Bahrajn se uvršča med države z visoko stopnjo človekovega razvoja, Saudova Arabija med tiste s srednjo, Jemen pa med države z nizko stopnjo človekovega razvoja,² medtem ko po dohodku Bahrajn in Saudova Arabija spadata v najvišji dohodkovni razred držav, Jemen pa med države z nizkim dohodkom.³ Čeprav ima vsaka država svoje posebnosti, so vse močno vpete v arabsko tradicijo, islam je v vseh treh državna religija, skupna jim je tudi uporaba šeriatskega prava. Ker je vpliv arabske tradicije in islama v izbranih državah različno močen, bomo poskušali skozi diplomsko nalogo odkriti, kako se to odraža v ekonomskem in političnem položaju žensk ter tudi v kolikšni meri vpliva na splošni ekonomski napredek posamezne države.

1.1 *Struktura diplomske naloge in uporabljena metodologija*

V nalogi bomo v prvem poglavju opredelili temeljne koncepte, nato pa teoretično orisali vpliv tradicije na ustvarjanje hierarhije med spoloma in opisali položaj žensk v arabski tradiciji. Predstavili bomo tudi koncept človekovih možnosti (*human capabilities approach*), ki je namenjen ocenjevanju držav v smislu družbene blaginje, hkrati pa je podlaga za razvoj indeksa človekovega razvoja ter koncept enakosti spolov.

Za preverjanje hipotez bomo v pretežnem delu naloge uporabili opisno metodo (analiza in interpretacija primarnih in sekundarnih virov). V empiričnem delu se bomo oprli na statistične podatke iz Poročila o človekovem razvoju (*Human Development Report – HDR*), ki ga vsako leto izda Razvojni program Združenih narodov (*United Nations Development Programme – UNDP*) in na Arabsko poročilo o človekovem razvoju (*Arab Human Development Report – AHDR*), ki se je leta 2005 še posebej osredotočilo na žensko problematiko v arabskem svetu. Pri analizi statistik v drugem in tretjem poglavju bomo poskušali prikazati, kako se izbrane države med seboj razlikujejo v različnih dimenzijah in kako so uvrščene glede na širše okolje – torej med arabskimi državami⁴ oz. v regiji Bližnji vzhod in Severna Afrika⁵, kot tudi v primerjavi z ostalimi DVR in

² HDI se meri na lestvici od 0 do 1. Vrednosti HDI nad 0,8 pomenijo visok, med 0,5 do 0,799 srednji, pod 0,5 pa nizek človeški razvoj (UNDP 2006: 413).

³ Med države z visokim dohodkom spadajo tiste z vrednostjo BND na prebivalca 10.066 USD in več, med države s srednjim dohodkom tiste z 826 do 10.065 USD, med tiste z nizkim pa se uvrščajo države, ki imajo BND manj kot 825 USD na prebivalca (UNDP 2006: 414).

⁴ Med arabske države Poročilo o človekovem razvoju uvršča dvajset držav: Alžirijo, Bahrajn, Džibuti, Egipt, Irak, Jordanijo, Kuvajt, Libanon, Libijo, Maroko, Okupirana palestinska ozemlja, Oman, Katar, Saudovo Arabijo, Somalijo, Sudan, Sirijo, Jemen, Tunizijo in Združene arabske emirate (UNDP 2006: 416).

svetovnim povprečjem. Posvetili se bomo predvsem dvema od petih kazalcev človekovega razvoja, in sicer indeksu človekovega razvoja prirejenemu po spolu (*Gender-related Development Index – GDI*) in merilu razporejenosti moči po spolu (*Gender Empowerment Index – GEM*). Indeks človekovega razvoja prirejen po spolu je sestavljen iz treh dimenzij – dolgo in zdravo življenje, znanje oz. izobraženost in življenjski standard – kar približno ustreza področjem, na katerih bomo preverjali vpliv tradicije. Ob tem je treba upoštevati, da so družbe kompleksne in da je skoraj nemogoče izolirati vpliv tradicije in določiti, v kolikšni meri tradicija dejansko vpliva na položaj žensk, sploh kadar se meša z religijskimi in drugimi vplivi. Zato bomo skušali osvetliti samo »konstrukcijo« tradicije in predstaviti celostni vpliv družbenega okolja in norm ter prikazati omejitve, ki jih postavljajo za ženske na področju zaposlovanja, izobraževanja, zdravja in politične participacije. Nato bomo skušali predstaviti, kakšen je dejanski položaj žensk v posamezni družbi, preučevali in primerjali aktivno udeležbo žensk v politični in ekonomski sferi, kar pokaže merilo razporejenosti moči po spolu (*Gender Empowerment Index – GEM*). V nadaljevanju bomo analizirali povezavo med žensko ekonomsko aktivnostjo (oz. deležem ženske delovne sile) in gospodarsko rastjo v izbranih državah.

Treba pa je povedati, da indeksa GDI in GEM lahko zaobjameta samo merljivi vidik neenakosti spolov. Nekateri vidiki, kot je na primer sodelovanje in soodločanje v skupnosti, porazdelitev virov znotraj družine, dostojanstvo in osebna varnosti, niso zajeti – čeprav so te razsežnosti pomembne za relativni položaj žensk in kakovost njihovih življenj (UNDP 1995: 72).

V zaključku bomo povzeli ugotovitve na posameznih področjih in izpostavili vpliv tradicije nanje ter ovrednotili postavljeni hipotezi. Dodali bomo še kritični razmislek o prihodnjih korakih, ki bi morali biti storjeni, da bi ženske v arabskem svetu imele enake možnosti kakor moški.

⁵ Oznako »regija Bližnji vzhod in Severna Afrika« (*Middle East and North Africa region – MENA*) v svojih analizah uporablja Svetovna banka, vanjo pa spadajo naslednje države: Alžirija, Bahrajn, Džibuti, Egipt, Iran, Irak, Jemen, Jordanija, Kuvajt, Libanon, Libija, Maroko, Oman, Katar, Saudova Arabija, Sirija, Tunizija, Združeni arabski emirati, Zahodni breg in Gaza (Okupirana palestinska ozemlja) (World Bank 2006: xv).

1.2 *Opredelitev temeljnih konceptov*

Tradicija ima več pomenov, osredotočili se bomo na tistega, ki zajema področje, ki ga bomo obravnavali v nalogi:

Tradicija so običaji in verovanja, ki se prenašajo (navadno preko govorne komunikacije, obredov in/ali posnemanja) iz preteklosti v sedanje delovanje. Tradicija je neločljiv sestavni del vsake družine, skupine, organizacije in naroda (Tiryakian v Turner 2006: 636).

Zanimali nas bodo običaji in verovanja v določeni družbi, ki se prenašajo iz generacije v generacijo in pomembno oblikujejo način življenja, vrednostni sistem in delovanje neke družbe – določajo pa tudi vloge spolov, torej položaj in opravila, ki v določeni kulturi pritičejo ženski oziroma moškemu. Obširneje bomo ta vpliv skušali opredeliti v teoretičnih izhodiščih.

Enakost spolov v pomenu, kot je uporabljena v *Pekinški deklaraciji o ženskih vprašanjih*, pomeni, da ženske in moški uživajo enak družbeni status in imajo enake pogoje za uresničevanje svojih človekovih pravic in potencialov. Enakost spolov je torej enako družbeno vrednotenje podobnosti in različnosti žensk in moških ter njihovih različnih vlog (Neubauer 1996: 29).

Diskriminacija žensk pomeni »vsakršno razlikovanje, izključevanje ali omejevanje na podlagi spola, katerega posledica ali namen je ogroziti ali onemogočiti ženskam priznavanje, uresničevanje ali uveljavljanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ne glede na njihov zakonski stan, na podlagi enakosti moških in žensk na političnem, ekonomskem, socialnem, kulturnem in državljskem ali kateremkoli drugem področju.« (Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk, 1. člen)

Družbena konstrukcija spolov pomeni niz značilnosti, ki identificirajo družbeno vedenje žensk in moških ter odnos med njimi. Termin se torej ne nanaša preprosto na ženske in moške, temveč na odnos med njimi in na način, kako je družbeno konstruiran. Podobno kot koncept razreda, rase ali narodnosti je družbena konstrukcija spolov sredstvo za razumevanje družbenih procesov (Neubauer 1996: 25).

1.3 Merjenje neenakosti spolov

1.3.1 Indeks človekovega razvoja

Indeks človekovega razvoja (*Human Development Index* – HDI) je sumarno merilo človekovega razvoja. Meri povprečne dosežke v neki državi v treh osnovnih dimenzijah človekovega razvoja:

- dolgo in zdravo življenje, merjeno s pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu,
- znanje, merjeno s stopnjo pismenosti odraslih (prispeva dve tretjini teže) in bruto vpisnim količnikom za primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje (*Gross Enrolment Ratio* – GER) (prispeva tretjino teže),
- spodoben standard življenja, merjen z oceno zasluženega dohodka (v pariteti kupne moči v USD⁶).

Pred izračunom HDI je treba oblikovati indeks za vsako od dimenzij. Za izračun indeksov pričakovane življenjske dobe, znanja in BDP-ja je treba določiti minimalno in maksimalno vrednost za vsakega od teh indikatorjev, nato se rezultat v posamezni dimenziji izrazi kot vrednost med 0 in 1 na podlagi naslednje formule:

$$\text{indeks dimenzije} = \frac{(\text{dejanska vrednost} - \text{minimalna vrednost})}{(\text{maksimalna vrednost} - \text{minimalna vrednost})}$$

HDI se nato izračuna kot enostavno povprečje treh indeksov dimenzij. (povzeto po UNDP 2006: 394)

Skica 1.3.1.1: Diagram izračuna HDI

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 393).

⁶ Pariteta kupne moči je način izražanja vrednosti BDP ali dohodkov različnih držav (z običajno različno strukturo cen) prek uporabe skupnega imenovalca, kar omogoča mednarodne primerjave. Vrednost BDP, izražena v pariteti kupne moči v USD, odraža realne prihodke, ki bi jih prebivalstvo imelo, če bi bila struktura cen podobna kot v ZDA (UNDP 2006: 409).

1.3.2 Indeks človekovega razvoja po spolu

Medtem ko indeks človekovega razvoja meri povprečne vrednosti dosežkov, je indeks človekovega razvoja po spolu (GDI) prilagojen tako, da odseva neenakosti med spoloma v naslednjih dimenzijah:

- dolgo in zdravo življenje, merjeno s pričakovano življenjsko dobo ob rojstvu,
- znanje, merjeno s stopnjo pismenosti odraslih in bruto vpisnim količnikom za primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje (GER),
- spodoben standard življenja, merjen z oceno zasluženega dohodka (v pariteti kupne moči v USD).

Ta indeks pokaže na katerih področjih in v kolikšni meri prihaja do razlik med spoloma, torej kje pride do diskriminacije po spolu. Enako kot HDI se tudi GDI meri od 0 do 1; vrednost indeksa 1 pomeni popolno enakost po spolu.

Izračun GDI poteka v treh korakih. Najprej je treba izračunati ženske in moške indekse za vsako dimenzijo po splošni formuli:

$$\text{indeks dimenzije} = \frac{(\text{dejanska vrednost} - \text{minimalna vrednost})}{(\text{maksimalna vrednost} - \text{minimalna vrednost})}$$

V naslednjem koraku se ženski in moški indeksi v vsaki dimenziji združijo tako, da se kaznuje razlike v dosežkih moških in žensk. Indeks, ki ga dobimo, je enakomerno porazdeljeni indeks (*equally distributed index*) in se izračuna po splošni formuli:

$$\text{enakomerno porazdeljeni indeks} = \{[\text{delež žensk v populaciji} (\text{ženski indeks}^{1-\epsilon})] + [\text{delež moških v populaciji} (\text{moški indeks}^{1-\epsilon})]\}^{1/1-\epsilon}$$

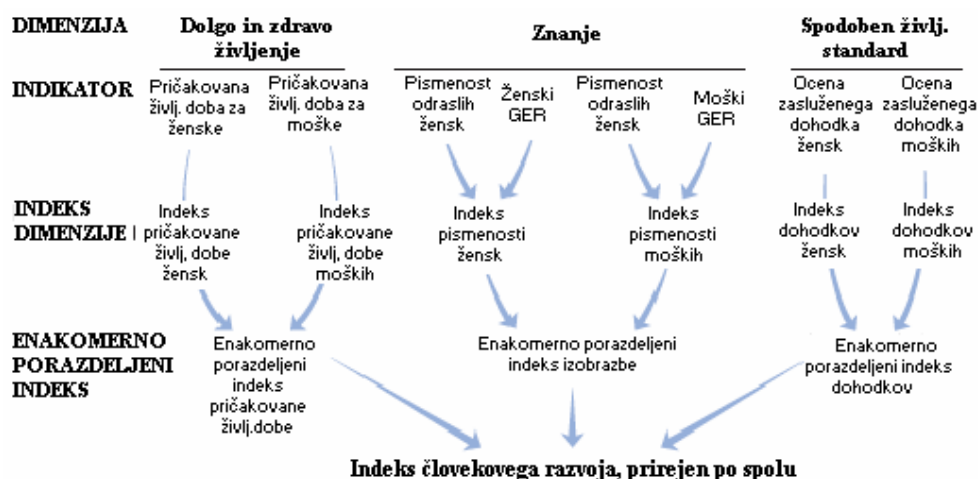
Epsilon (ϵ) meri odpor do neenakosti. V primeru GDI je $\epsilon = 2$, kar pomeni, da je neenakost spolov zmerno kaznovana (če bi bila vrednost $\epsilon = 0$, neenakost ne bi bila kaznovana – GDI bi imel enako vrednost kot HDI). Zgornja formula postane sledeča:

$$\text{enakomerno porazdeljeni indeks} = \{[\text{delež žensk v populaciji} (\text{ženski indeks}^{-1})] + [\text{delež moških v populaciji} (\text{moški indeks}^{-1})]\}^{-1}$$

in nam da harmonično povprečje ženskih in moških indeksov.

Pri tretjem koraku se izračuna končni GDI z združitvijo treh enakomerno porazdeljenih indeksov (tj. indeksov za posamezno dimenzijo) v neponderirano povprečje. (povzeto po UNDP 2006: 396, 397)

Skica 1.3.2.1: Diagram izračuna GDI

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 393).

1.3.3 Merilo razporejenosti moči po spolu

Medtem ko GDI kaže širjenje osnovnih človeških virov (zdravje, izobrazba, dohodek), pa merilo razporejenosti moči po spolu (GEM) kaže izrabo teh virov s stopnjo aktivne udeležbe žensk v politični in ekonomski sferi in možnost odločanja.

GEM odseva neenakost spolov na treh ključnih področjih:

- politična participacija in odločevalska moč, merjena z odstotkom žensk in moških na poslanskih mestih,
- ekonomska participacija in odločevalska moč, merjena z dvema indikatorjema – odstotek žensk in moških v zakonodajni oblasti ter na visokih uradniških in direktorskih mestih ter odstotek žensk in moških v strokovnih in tehničnih poklicih,
- nadzor nad ekonomskimi viri, merjen z oceno zasluženega dohodka žensk in moških (v pariteti kupne moči v USD).

Za vsako od teh dimenzij je treba izračunati enakomerno porazdeljeni enakovredni odstotek (*equally distributed equivalent percentage* – EDEP) na osnovi populacijsko ponderiranega povprečja po naslednji formuli:

$$\text{enakomerno porazdeljeni enakovredni odstotek} = \{[\text{delež žensk v populaciji (ženski indeks}^{1-\epsilon})] + [\text{delež moških v populaciji (moški indeks}^{1-\epsilon})]\}^{1/1-\epsilon}$$

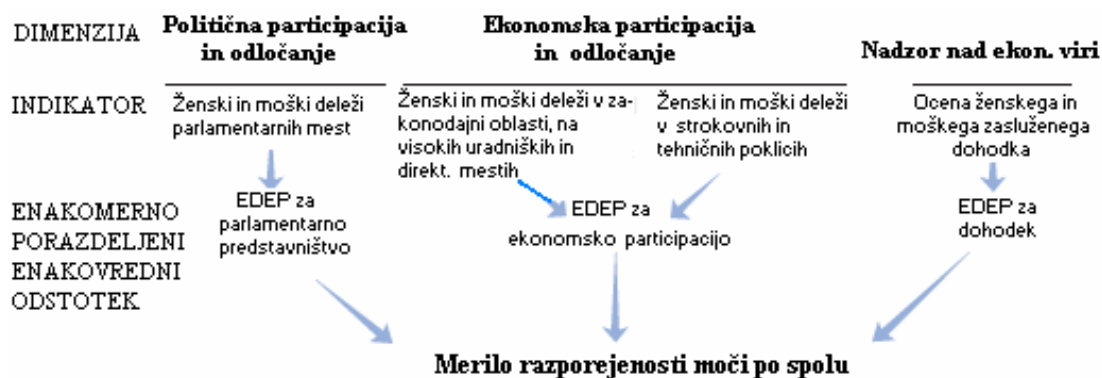
Epsilon (ϵ) meri odpor do neenakosti. V primeru GEM (enako kot pri GDI) je $\epsilon = 2$, kar pomeni, da je neenakost spolov zmerno kaznovana. Zgornja formula torej postane:

$$\text{enakomerno porazdeljeni enakovredni odstotek} = \{[\text{delež žensk v populaciji (ženski indeks}^{-1})] + [\text{delež moških v populaciji (moški indeks}^{-1})]\}^{-1}$$

Za politično in ekonomsko participacijo ter odločanje se potem enakomerno porazdeljeni enakovredni odstotek valorizira tako, da se deli s 50. Logična osnova za to je, da bi v idealni družbi, kjer bi imela oba spola enak položaj in moč, spremenljivke GEM bile 50 % – ženski in moški delež pri politični in ekonomski participaciji ter odločanju bi bil popolnoma enak.

V primerih, ko je vrednost indeksa za ženske ali moške nič, enakomerno porazdeljeni enakovredni odstotek ni definiran. Kakorkoli pa je spodnja meja vrednosti, ki jo enakomerno porazdeljeni enakovredni odstotek lahko doseže, nič, in se mu jo dodeli tudi v primerih, ko indeks nagiba k tej vrednosti. Na koncu se GEM izračuna kot enostavno povprečje vseh treh enakomerno porazdeljenih enakovrednih odstotkov. (povzeto po UNDP 2006: 398)

Skica 1.3.3.1: Diagram izračuna GEM

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 393).

1.4 *Gospodarska rast in človekov razvoj*

Gospodarsko rast lahko opredelimo kot stalen proces, s katerim se povečujejo proizvodne zmogljivosti in sčasoma pripelje do naraščanja nacionalnega dohodka (Todaro 1995: 672).

Gospodarska rast ima tri glavne dejavnike oz. komponente:

- akumulacija kapitala, ki vključuje vsa nova vlaganja v površine, fizično opremo in človeške vire,
- rast prebivalstva in posledično, z zamikom, rast delovne sile,
- tehnološki napredek (Todaro 1995: 100).

Ker bomo pri drugi hipotezi preverjali, kako številčnost ženske delovne sile vpliva na ekonomski napredek držav, se na tem mestu osredotočamo na dejavnik, ki ga za rast predstavlja delovna sila. Več delovne sile naj bi pomenilo večje proizvodne zmogljivosti, vendar so mnenja o tem, ali naj bi nagel porast ponudbe delovne sile v DVR predstavljal pozitiven ali negativen vpliv na ekonomski napredek teh držav, deljena. Pri tem je najbolj pomembno, kolikšna je sposobnost posameznega ekonomskega sistema, da zaposli in produktivno uporabi novo delovno silo – ta sposobnost je v veliki meri odvisna od stopnje in vrste akumulacije kapitala ter dostopnosti ostalih dejavnikov, kot so upravljavske in izvršilne sposobnosti (Todaro 1995: 101).

Gospodarska rast je pomemben, ni pa sama po sebi zadosten temelj za človekov razvoj. Podatek o BNP na prebivalca oz. o njegovi rasti nam ne da popolne slike o ekonomskem napredku in razvoju neke države. Splošni vzorec sicer res kaže, da se v državah z višjim povprečnim dohodkom zviša tudi pričakovana življenjska doba in pismenost prebivalstva, hkrati pa se zmanjša smrtnost dojenčkov in otrok. Vendar te povezave še zdaleč niso popolne in pojasnijo komajda polovico razlik⁷ (Anand v Sen 2002: 109). Pomembno je tudi, kako rast BNP najbolj učinkovito vpliva na človekov razvoj. Gospodarska rast pomaga pri ustvarjanju virov, ki lahko izboljšajo javne storitve (zdravstvo, osnovna izobrazba, dostop do pitne vode itn.), če so učinkovito razporejeni. Najmočneje vpliva gospodarska rast na razvoj takrat, ko je povezana z zmanjševanjem revščine najmanj premožnih slojev preko povečane javne porabe in vlaganj (Sen 2002: 110, 111).

⁷ Tako so nekatere države dosegle raven človekovega razvoja, ki jo ne bi pričakovali glede na njihov BNP (npr. Šri Lanka, Kitajska, Jamajka in Kostarika) (Sen 2002: 109).

Tako kot je dolgo veljala domneva, da je razvoj proces, pri katerem napredujejo vsi udeleženci ter da se njegove koristi pretakajo navzdol v vse družbene razrede, se je predvidevalo tudi, da je v svojih učinkih nepristranski glede na spol. Vendar izkušnje kažejo drugače – velike neenakosti pri dohodkih in razlike v možnostih med spoloma (*gender gap*) so do neke mere prisotne v vseh družbah (UNDP 1995: 1). Po Todaru (1995: 151) so ženske ena od skupin, ki jih revščina prizadene v nesorazmerno velikem obsegu glede na ostalo prebivalstvo.⁸ V mestih so ženske za isto delo plačane manj kakor moški in težko pridejo do formalne zaposlitve, tako so v glavnem vezane na nelegalne oblike zaposlitve z nizko produktivnostjo. Podobno imajo tudi ženske v ruralnih predelih omejen dostop do virov, ki so potrebni za ustvarjanje stabilnega zaslužka. Poleg tega jih ovira tudi zakonodaja, ki na primer ženskam prepoveduje posedovati lastnino ali podpisovati finančne pogodbe brez moževega soglasja. Institucionalno zagotovljeni resursi, kot so krediti ali usposabljanja, so povečini namenjeni moškim, ženske imajo dostop do njih le v redkih primerih, kar še povečuje nesorazmerja zaslužkov med ženskami in moškimi (Todaro 1995: 152).

Dohodek posameznega gospodinjstva prav tako ni merilo za blaginjo posameznika, saj je lahko razdelitev znotraj gospodinjstva neenakomerna. Obstoječe študije razporeditve dohodkov znotraj gospodinjstev jasno kažejo, da so v mnogih delih sveta ženske zaradi predsodkov, povezanih s spolom, prikrajšane na področjih prehrane, zdravstvene oskrbe, izobraževanja in dedovanja, saj se raje »investira« v moške kakor ženske potomce (Todaro 1995: 152). Nadzor žensk nad prihodki in viri gospodinjstva je omejen zaradi številnih vzrokov. Pri tem je najpomembnejše dejstvo, da je velik odstotek ženskega dela neplačan ali celo neotipljiv, neviden (npr. materinstvo). Drugi razlog je, da ženske v revnih gospodinjstvih niso plačane za delo, ki ga opravljajo v družinskem kmetijstvu ali podjetju, s temi zaslužki razpolaga le moški, vodja gospodinjstva. Poleg tega je v mnogih kulturah družbeno nesprejemljivo, da bi ženska pomembno prispevala k prihodkom gospodinjstva in tako žensko delo ostane skrito in nepriznано. Vsi našteti razlogi ohranjajo nizek ekonomski status žensk in postavljajo omejitve njihovem nadzoru nad prihodki gospodinjstva (*ibid.*). Dober opis za družino je »pogajalska enota« (*bargaining unit*) – tak pristop ne zanika, da so med člani vezi ljubezni in sodelovanja, da imajo skupne cilje in da jim je blagostanje drugega eden pomembnejših ciljev – pa vendar so še vedno ločeni posamezniki in do neke mere medsebojno tekmujejo za redke vire (Nussbaum 2000: 248).

⁸ To nam lahko potrdi tudi pogled v zadnje Poročilo o človekovem razvoju 2006 – štiri države (Niger, Sierra Leone, Mali, Burkina Faso), ki so najnižje uvrščene na lestvici indeksa človekovega razvoja po spolu (GDI) so uvrščene tudi na dnu lestvice indeksa človekove revščine (*Human Poverty Index* – HPI-1), štiri DVR, ki pa so na vrhu HPI-1 lestvice (Urugvaj, Čile, Argentina, Kostarika) pa kotirajo visoko tudi na lestvici GDI (uvrščene od 32-tega do 42-tega mesta).

Razvojne politike lahko celo povečajo žensko delovno breme, hkrati pa zmanjšajo odstotek virov v gospodinjstvu, s katerimi razpolagajo. Posledično ženske in tisti, ki so od njih odvisni, ostajajo ekonomsko najbolj ranljiva skupina v DVR. Za izboljšanje življenjskih pogojev te skupine je pomembno, da se ženske vključi v gospodarsko dogajanje, kar bi povečalo udeležbo žensk v programih izobraževanja in usposabljanja, zaposlovanje v formalnem sektorju in programih za širjenje kmetijstva. Za uresničitev tega cilja je zelo pomembno, da se ženskam omogoči enak dostop do vladnih virov, ki jih zagotavljajo šolanje, storitve, zaposlovanje in programi socialnega varstva. Legaliziranje neformalnega zaposlitvenega sektorja, kjer dela večina ženske delovne sile, bi prav tako pripomoglo k izboljšanju njihovega ekonomskega položaja (Todaro 1995: 153).

Poslabšanje relativnega ali absolutnega ekonomskega položaja žensk bi imelo tako etične kakor tudi dolgoročne ekonomske posledice. Vsakršna gospodarska rast, ki ne uspe izboljšati blaginje tistih, ki živijo v največji revščini, torej žensk in otrok, je zgrešila enega od osnovnih razvojnih ciljev. Na dolgi rok obstaja velika verjetnost, da se bo slab položaj žensk odražal v počasnejši gospodarski rasti (Todaro 1995: 153).

1.5 Teoretična izhodišča

1.5.1 Tradicija in konstruiranje spolnih vlog v družbah

Tradicija se na splošno nanaša na obstojne kulturne vzorce, ki obujajo ali izpričujejo povezavo s preteklostjo. Načeloma so lahko ti vzorci zelo različnih vrst – verovanja, običaji, znanja ali vrednote. Koncept tradicije ima dolgo in raznoliko zgodovino v družbenih vedah in je bil sprva oblikovan v skladu z razsvetljskim skepticizmom do religije in drugih podedovanih znanj. Ta raba je kmalu privedla do oblikovanja nasprotja tradicionalno – moderno, s tem da je imelo tradicionalno negativen prizvok; tradicionalne kulture se je istovetilo z odporom do sprememb, medtem ko je bilo moderno na splošno definirano kot usmerjenost k napredku. Danes se večina avtorjev izogiba dihotomije tradicionalno – moderno,⁹ ker le-ta zamegli raven sprememb v tako imenovanih tradicionalnih družbah. Tradicijo je lažje dojemati kot proces, v katerem se kultura nenehno obnavlja z ozirom na preteklost (Calhoun 2002).

⁹ V šestdesetih letih je prišlo do preobrata k spraševanju o avtentičnosti tradicije. Mnoge prakse, ki veljajo za tradicionalne so bile dejansko izumljene šele nedavno, pogosto z namenom da bi služile določenim ideološkim ciljem – to obravnava knjiga *The Invention of Tradition* (1983) Erica Hobsbawma in Terrenca Rangerja.

Spolne vloge, kot jih poznamo danes, se od kulture do kulture razlikujejo, vendar je drugorazredni položaj žensk univerzalno dejstvo, ki se pojavlja v vseh kulturah (Ortner v Juschka 2001: 61). Ortnerjeva v svojem delu »*Is Female to Male as Nature is to Culture*« zagovarja tezo, da se žensko zmeraj povezuje z naravo, moškega pa s kulturo; v tem vidi glavni vzrok za podrejen položaj žensk – moški si jih podrejajo na podoben način, kot si kultura podreja naravo.

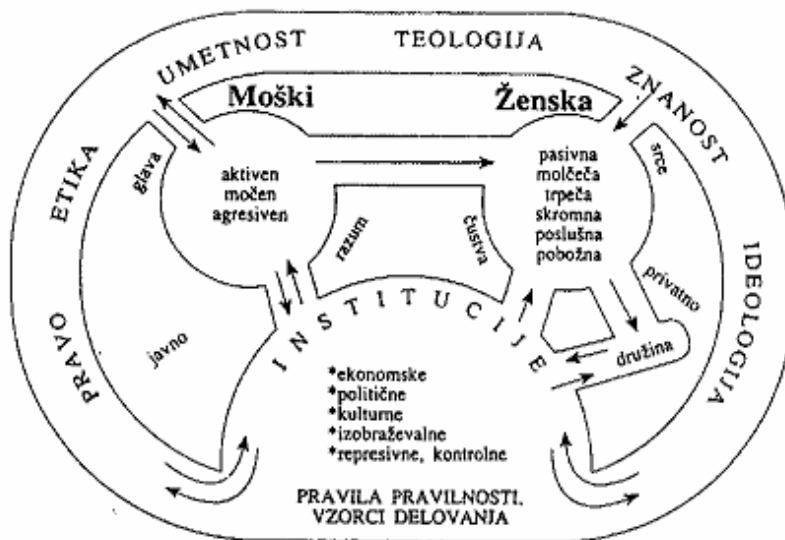
Ženska telesa predstavljajo pomembne simbolne nosilce kultur in običajno dobijo posebne, ločene statute. Njihova vloga je večinoma natančno opredeljena in povezana z reproduktivno funkcijo (Jalušič v Jalušič in Zagorac 2004: 35). Ženske biološke in reproduktivne funkcije se prenašajo tudi v njihovo družbeno vlogo in se preko socializacijske sfere reproducirajo in ohranjajo posebnosti moške in ženske identitete (Jogan 1990: 14).

Ralph Linton pravi, da družbe skušajo vloge, ki jih predpisujejo oziroma dodelijo moškim in ženskam, racionalno utemeljiti s fiziološkimi in reprodukcijskimi razlikami (Linton v Furlan 2006: 51). Na vsebino moške in ženske vloge se navezuje *mit o delitvi dela*, ki pravi, da je ženskam v družinski skupnosti dokazana domača vloga kot nekaj naravnega in univerzalnega, to pa utemeljujejo s podatki o delitvi dela v različnih družbah. Zagovarjajo ga nekateri antropologi, npr. George P. Murdock. Ann Oakley takšnemu posploševanju nasprotuje in Murdocku očita, da skuša vsem družbam pripisati dajanje avtomatične prednosti moškim, kar je značilno za zahodno kulturo – medtem ko žensko prikazuje sposobno le lažjih in gospodinjskih del (Furlan 2006: 31, 32). Vloga ženske kot gospodinje po mnenju Oakleyeve izhaja iz mita, da nekdo mora skrbeti za otroke; ker očetje delajo zunaj doma, ta vloga pripade materam, obenem pa jim je naložena še skrb za dom in moškega. Ženske so tako omejene na družino, ker je to pripravno za ostale člane družine kakor tudi za širšo družbo, saj opravljajo zahtevno, vendar neplačano in mnogokrat podcenjeno delo (Oakley v Furlan 2006: 56).

Spolne različnosti in hierarhije ne moremo razumeti kot biološko danost, ampak kot družbeni pojav, ki se je nalagal skozi stoletja in tvori del kolektivne zavesti (Furlan 2006: 51) oziroma je hierarhija med spoloma, kot pravi Joganova (1990: IX), družbeno konstruirana. Kot nosilci razuma moški ustvarjajo razlage o pravilnem redu, določajo vzorce in pravila delovanja, zarisujejo meje smiselnosti in razumskosti, določajo merila različnega obremenjevanja z življenjsko potrebnimi dejavnostmi ter nagrajevanja oziroma udeležbe pri uporabi ustvarjenih dobrin (Jogan 2001: 1). Moč hierarhije spolov je v tem, da je trdovratna in da se prevaja iz »vprašljivega« v »nevprašljivo«, s čimer se reproducira patriarhalna organizacija v vsakdanjem

življenju; nosilci prednostnih položajev – na katere jih je postavila prav tradicija – niso pristaši sprememb, zato se z njihovo pomočjo obstoječa organizacija ohranja (Jogan 1990: 34).

Skica 1.5.1.1: Reprodukcijska spolno specifičnih vlog in vzorcev delovanja v javni in zasebni sferi v androcentризmu

Vir: Jogan: Seksizem v vsakdanjem življenju (2001: 2).

Kot ponazarja Skica 1.5.1.1 se spolno specifične vloge v androcentrični (moškosrediščni) družbi prenašajo in reproducirajo skozi različne sfere človeškega delovanja, tako na mikro kot makro ravni. Delitev dela in osebnostnih lastnosti po spolu se zamejuje, utrjuje in nadzoruje tako, da je moškim dodeljena javna sfera in hierarhično višji položaj, tako v javni kot v zasebni sferi (Jogan 2001: 1).

1.5.2 Pristop človekovih možnosti in vloga žensk v tradicionalnih družbah

Pristop človekovih možnosti je konceptualni okvir, ki ocenjuje socialno državo s stališča človekovega blagostanja in poudarja možnosti svobodne izbire, heterogenost posameznikov in večdimenzionalnost blagostanja. Njegov začetnik znotraj ekonomije je nobelovec Amartya Sen, ki je pomembno vplival na zasnovu in oblikovanje indeksa človekovega razvoja kot tudi samega poročila o človekovem razvoju.

Martha C. Nussbaum (2001: xiii) v svoji knjigi *Ženske in človekov razvoj: koncept možnosti* uporabi koncept človekovih možnosti (*human capabilities*) za pojasnjevanje različnih vidikov predvsem religijskega in družinskega, manj pa ekonomskega in izobraževalnega življenja žensk v

DVR. Nussbaumova (2001: 5, 6) človekove možnosti z enim stavkom opiše kot »tisto, kar ljudje dejansko lahko naredijo in postanejo«. Privzame načelo, da ima vsak človek svoje zmožnosti in da je vsak človek samemu sebi namen. V nadaljevanju razdela koncept osrednjih človekovih možnosti (*central human capabilities*), ki so življenje, telesno zdravje, telesna integriteta, čuti, predstave in misli, čustva, praktični razum, pripadnost, odnos do drugih vrst, igra ter nadzor nad lastnim okoljem.

Avtorica v poglavju, ki obravnava družinsko življenje, izpostavi človekove možnosti, ki so specifično vezane na družino, na katere le-ta vpliva – življenje, zdravje, telesna integriteta, dostojanstvo, svoboda združevanja, čustveno zdravje, možnost oblikovanja tvornih razmerij, možnost sodelovanja v politiki, možnost posedovanja lastnine in dela zunaj doma ter možnost samostojnega razmišljanja in načrtovanja življenja (Nussbaum 2001: 245).

Skoraj v vseh družbah tradicionalna ženska vloga vključuje vzgojo otrok in skrb za dom, moža ter družino. Navedene naloge so povezane z moralnimi vrlinami kot so altruizem, odzivnost za potrebe drugih ter pripravljenost žrtvovati svoje interese za uresničitev interesov drugih (Nussbaum 2001: 242). Ženske so dostikrat videne kot del organske celote, kar naj bi bila družina, in ne kot samostojen politični subjekt; pogosto se jih obravnava bolj kot nosilke reprodukcije in negovalke, ne pa same sebi namen (*ibid.*).

Tudi Ester Boserup v svoji knjigi *Vloga ženske v ekonomskem razvoju (Woman's Role in Economic Development)*, izdani leta 1970, ki je eno temeljnih del na tem področju, ugotavlja, da je spol (poleg starosti) osnovni kriterij pri delitvi dela znotraj družine. Tako v primitivnih kot v bolj razvitih družbah je tradicionalna delitev dela ponavadi opredeljena kot »naravna« v smislu, da izvorno in očitno izhaja iz samih razlik med spoloma. Navkljub obstoju stereotipnih spolnih vlog in osredotočenosti žensk na gospodinjsko delo je Boserupova izpostavila občutne razlike v delu žensk, ki se pojavljajo med državami in regijami. Prav tako je pomemben njen poudarek, da so samoooskrbne dejavnosti, ki jih uradne statistike običajno izpuščajo, večinoma žensko delo (predvsem gre za gospodinjsko delo in neplačano delo na polju, ki ga opravljajo družinski člani). Poleg tega so konvencionalni teoretični koncepti, ki so podlaga za statistične kategorije, nagibajo k podcenjevanju ženskega dela (Benería in Sen v Visvanathan in drugi 2005: 42, 43).

Nussbaumova (2001: 1) to, da ženske že v izhodišču nimajo enakih možnosti kot moški, opiše kot pomanjkanje podpore za temeljne funkcije človekovega življenja, neenake socialne in politične

okolščine pa pripeljejo do neenakih človekovih zmožnosti za ženske. Če podrobneje pogledamo samo področji zdravja in prehrane, bi ženske ob enakovredni prehrani in zdravstveni oskrbi morale živeti v povprečju nekaj let več kot moški – pričakovano razmerje med ženskami in moškimi bi moralo biti okoli 102,2 žensk na 100 moških.¹⁰ Vendar imajo DVR v povprečju dosti nižja razmerja (npr. Indija 92,7 žensk na 100 moških), razliko med številom žensk, kolikor naj bi jih bilo, če bi veljalo razmerje kot v subsaharski Afriki, je Amartya Sen poimenoval »število manjkajočih žensk« – to naj bi v bilo v jugovzhodni Aziji 2,4 milijona, v zahodni Aziji 4,3, v Latinski Ameriki 4,4, v severni Afriki pa 2,4 milijona (Sen v Nussbaum 2001: 4).

1.6 Enakopravnost spolov

Enakopravnost spolov je človekova pravica, prav tako pa tudi eden od osmih razvojnih ciljev tisočletja (*UN Millennium Development Goals* – MDGs), ki so izpeljani iz globalnega dogovora o zmanjšanju revščine do leta 2015, sprejetega leta 2000 na Milenijskem vrhu Združenih narodov. Razvojni cilj enakosti spolov je ključni element za doseganje ostalih sedmih ciljev. Posledice neenakega položaja spolov so najhujše v državah z nizkim dohodkom, znotraj posameznih držav pa so zaradi nje najbolj prizadeti revni. Diskriminacija trati človeški kapital s tem, ko ne izrablja sposobnosti posameznikov, tako da omejuje sposobnosti žensk. Prav tako pa spodkopava učinkovitost razvojnih politik. Ko se diskriminacijska bremena odpravijo, se zmožnosti in možnost za zaslužek žensk povečajo. Krepitev položaja žensk¹¹ pomaga državam pri doseganju razvojnih ciljev tisočletja in izboljšanju življenja vseh (UNFPA 2005).

Širjenje koncepta krepitev položaja žensk (*women's empowerment*) je v arabskem svetu vzbudilo ogorčenje nekaterih družbeno-političnih sil, ki so menile, da je vsiljen s strani zahoda in nima nič opraviti z arabsko realnostjo in potrebami arabske družbe, ki temelji na utrjeni vlogi družine kot osnovne celice družbe (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 6). Namesto tega izraza Arabsko poročilo o človekovem razvoju raje uporablja »vzpon žensk« (*rise of women*), ki se navezuje na odpravo zakonskih in institucionalnih ovir, ki ženskam onemogočajo delovanje in

¹⁰ To je dejansko razmerje v subsaharski Afriki – ta je bila vzeta za izhodišče med državami v razvoju, ker ima relativno visoko razmerje ženske : moški v primerjavi z ostankom tretjega sveta, kar bi lahko pojasnili z osrednjo vlogo, ki jo imajo ženske v produktivni ekonomski dejavnosti, kar pa jim daje tudi možnost, da zahtevajo hrano zase v obdobju pomanjkanja (Sen v Nussbaum 2001: 4).

¹¹ Krepitev položaja žensk je družbeni proces, katerega prvi cilj je pravična distribucija moči in virov. Definicija N. Wallerstein in E. Bernstein, navedena v delu J. Stein, opredeljuje krepitev položaja žensk kot družbeni proces, ki pospešuje udeležbo in sodelovanje posameznikov, organizacij in skupnosti v pridobivanju nadzora nad svojimi življenji v širši družbi. Pridobljena moč se ne uporablja za dominiranje drugim, temveč za sodelovanje z drugimi pri izvedbi sprememb (Wallerstein in Bernstein v Stein 1997: 7).

pripisujejo nižji družbeni položaj. Vzpostavljeni morajo biti pogoji v katerih ženske lahko napredujejo in razvijajo svoje sposobnosti – zagotovljena mora biti enakost možnosti v produktivni, družbeni in politični sferi, da bi se vrzel med spoloma v uživanju tako materialnih kot moralnih sestavin človekovega blagostanja zmanjšala (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 55).

1.7 Pravni vidik enakopravnosti spolov

Nediskriminacija in človekove pravice žensk so zapisane tudi v številnih mednarodnih in regionalnih dokumentih – zaradi preglednosti bom na tem mestu naštel samo najpomembnejše. Organizacija združenih narodov v **Ustanovni listini** iz leta 1945 že v preambuli poziva članice k spoštovanju enakopravnosti moških in žensk, nadalje pa v 1. členu zavezuje članice k spoštovanju pravic in svoboščin za vse ljudi, ne glede na barvo, spol, jezik ali veroizpoved. Naslednji pomemben dokument je **Splošna deklaracija o človekovih pravicah** iz leta 1948, ki postavlja temelje politični enakosti žensk in moških, kakor tudi **Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah** iz leta 1976 – v 3. členu pakta je zapisano, da »se države pogodbenice tega pakta zavezujejo, da bodo zagotovile moškim in ženskam enakopravno uživanje vseh državljanskih in političnih pravic, ki so določene v tem paktu«.

V okviru Združenih narodov kot ena od funkcionalnih komisij ekonomskega in socialnega sveta OZN (ECOSOC) od leta 1946 deluje **Komisija za položaj žensk** (*Commission on the Status of Women*), ki na vsakoletnih zasedanjih oceni napredek na področju enakopravnosti spolov ter ekonomskemu in socialnemu svetu predloži poročilo ter smernice za nadaljnje ukrepanje na tem področju. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo področje žensk v razvoju opredeljeno tudi v ekonomskem smislu, ne samo v smislu enakopravnosti med spoloma, k čemur je pripomogla tako Komisija za položaj žensk pri OZN kakor tudi razraščajoče žensko gibanje po svetu (Tinker v Visvanathan in drugi 2005: 34, 35). Združeni narodi so leto 1975 razglasili za Mednarodno leto žensk, sledilo pa mu je desetletje OZN za ženske (1976–85). V začetku tega desetletja se je začela priprava **Konvencije Združenih narodov o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk** (*UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women* – CEDAW), ki je začela veljati leta 1981 in pomeni pomemben mejnik na področju mednarodnopravnih dokumentov, ki zadevajo pravice žensk.

Konvencija zagotavlja osnovo za uresničevanje enakosti moških in žensk z zagotavljanjem enakega dostopa in enakih možnosti v političnem in javnem življenju (vključno s pasivno in aktivno volilno pravico) kakor tudi v izobraževanju, zdravstvu in zaposlovanju. V navedeni mednarodni pogodbi je tudi poseben člen, ki se osredotoča na kulturo in tradicijo kot vplivni sili, ki oblikujeta vloge spolov in družinska razmerja (WomenWatch 2007/a) – tako v I. delu v 5. členu Konvencija pravi:

»Države pogodbenice bodo ukrenile vse primerno:

- a) za spremembo družbenih in kulturnih vzorcev vedenja moških in žensk, da bi odpravili predsodke in običaje ter in vsako drugo prakso, ki temelji na pojmovanju manjvrednosti ali večvrednosti enega ali drugega spola ali na tradicionalni vlogi moških ali žensk,*
- b) da bi družinska vzgoja zajela tudi pravilno pojmovanje materinstva kot družbene funkcije in priznanje skupne odgovornosti moških in žensk za vzgojo otrok, pri čemer je razumljivo, da je treba v vseh primerih upoštevati predvsem interes otrok.«*

Države, ki so ratificirale ali pristopile h Konvenciji, so pravno zavezane k uresničevanju njenih določil, prav tako morajo vsaj na vsaka štiri leta predložiti nacionalno poročilo o ukrepih, ki so jih izvedle za izpolnitev obveznosti iz Konvencije. Konvencijo je do 2. novembra 2006 ratificiralo 185 držav (torej več kot 90 % članic Združenih narodov). Dokaj veliko število držav, okoli 55, je Konvencijo ratificiralo z zadržki (stanje konec leta 2006) (WomenWatch 2007/b). Cilj o univerzalni ratifikaciji Konvencije do leta 2000, zastavljen na Pekinški konferenci leta 1995, tako še ni dosežen.

H Konvenciji o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk je bil sprejet tudi **Opcijski protokol**, ki je stopil v veljavo konec leta 2000 in omogoča posameznicam, posameznikom in skupinam, da Odboru za odpravo diskriminacije žensk vložijo pritožbo zaradi kršenja določb konvencije – vendar šele, ko so bila izčrpana vsa notranja pravna sredstva. Protokol odboru omogoča, da spremlja napredek pri uresničevanju določil konvencije v državah pogodbenicah, prav tako pa lahko sproži preiskavo ob množičnih in sistematičnih kršitvah pravic žensk v državi pogodbenici (WomenWatch 2007/c in WomenWatch 2007/d).

V desetletju OZN za ženske so bile organizirane tri svetovne konference o ženskah – leta 1975 v Mexico Cityju, leta 1980 v Kopenhagnu ter leta 1985 v Nairobiju (Svetovna konferenca za pregled in ovrednotenje dosežkov desetletja OZN za ženske: enakost, razvoj in mir). Na

Nairobijski konferenci je bila sprejeta **Nairobijska dolgoročna strategija za izboljšanje položaja žensk** (Neubauer 1997: 35).

Na svetovni konferenci o človekovih pravicah, ki je potekala leta 1993 na Dunaju, je bila sprejeta **Dunajska deklaracija in delovni program**. Omejitve, ki jih uresničevanju pravic žensk postavljajo tradicija, kultura in vera, se v deklaraciji omenjajo na naslednjih mestih:

II. del, 3. člen:

»Vse človekove pravice so splošne, nedeljive, soodvisne in med seboj povezane. Mednarodna skupnost mora globalno obravnavati človekove pravice pošteno in na enakih osnovah in z enakim poudarkom. Ob upoštevanju pomembnosti nacionalnih in regionalnih posebnosti in različnega zgodovinskega, kulturnega in verskega ozadja je dolžnost držav, da ne glede na svoje politične, gospodarske in civilizacijske sisteme uveljavljajo in varujejo človekove pravice in temeljne svoboščine.«¹²

III. del (delovni program), odstavek C, 3. člen:

»Svetovna konferenca še posebej poudarja pomembnost prizadevanj za odpravo nasilja nad ženskami v javnem in zasebnem življenju, odpravo vseh oblik spolnega nadlegovanja, izkoriščanja žensk in trgovanja z dekleti, za odpravo s spolom povezane pristranosti v pravosodju in izkoreninjenje vseh konfliktov, do katerih bi lahko prišlo med pravicami žensk in škodljivimi učinki določenih tradicij ali ustaljenih navad, civilizacijskih navad ali verskega ekstremizma....«¹³

Četrta svetovna konferenca o ženskah se je odvijala leta 1995 v Pekingu. Njen rezultat je bila **Pekinška deklaracija**, ki podpisnice zavezuje k uresničevanju enakih pravic, zagotavljanju celovitega uveljavljanja človekovih pravic žensk in deklet ter krepitvi moči in izboljšanju njihovega položaja. V 118. odstavku je zapisano: *»Nasilje nad ženskami v teku njihovega življenja izvira predvsem iz kulturnih vzorcev, še posebej škodljivih vplivov določenih tradicionalnih navad ali običajev, ter iz vseh dejanj ekstremizma, povezanih z raso, spolom, jezikom ali vero, ki ohranjajo nižji položaj, dodeljen ženskam v družinah, na delovnem mestu, v skupnosti ali v družbi.«¹⁴*

¹² Podčrtala M.Ž.

¹³ Podčrtala M.Ž.

¹⁴ Podčrtala M.Ž.

Na konferenci so bila na podlagi deklaracije sprejeta tudi **Izhodišča za ukrepanje**, katerih cilj je pospešiti uresničevanje Nairobijske dolgoročne strategije za izboljšanje položaja žensk ter odstranitev ovir za dejavno sodelovanje žensk na vseh področjih javnega in zasebnega življenja. Vsebujejo konkretnejše strateške cilje in ukrepe na področju izobraževanja, zdravstva, gospodarstva, političnega odločanja, nasilja nad ženskami ter okolja na nacionalni, regionalni in mednarodni ravni. V povezavi s 118. odstavkom zgoraj je v nadaljevanju kot strateški cilj 124. pod točko a) navedeno potrebno ukrepanje vlad in sicer *»obsoditi nasilje nad ženskami ter se vzdržati sklicevanja na običaje, tradicijo ali verske pomisleke, da bi se izognile svojim obveznostim v zvezi z njegovo odpravo, kot je določeno v Deklaraciji o odpravi nasilja nad ženskami«*.¹⁵

Glavna ovira pri udejanjanju Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk in Pekinške deklaracije o ženskih vprašanjih ostajajo pridržki in interpretacije, ki so jih podale posamezne države. Pri Pekinški deklaraciji se le-ti navezujejo na:

- a) spolne in reproduktivne pravice, načrtovanje družine in splav (predlagateljice zadržkov so se sklicevale na pravico do življenja in zavračanje vsiljevanja kulturnih, političnih, ekonomskih in družbenih usmeritev glede spolnosti),
- b) nekatere države, ki uporabljajo šeriatsko pravo, so podale zadržke na enake pravice do nasledstva in dedovanja otrok,
- c) ostali zadržki so se med drugim nanašali na predloge o zmanjšanju stroškov za oboroževanje in zagotavljanje dodatnih finančnih virov za izvedbo Izhodišč (Neubauer 1996: 18, 19).

Ob peti obletnici četrte svetovne konference o ženskah je Generalna skupščina OZN tej temi namenila 23. posebno zasedanje (New York, 5.–9. junij 2000) z naslovom *Ženske 2000: Spolna enakopravnost, razvoj in mir v 21. stoletju* in na njem sprejela Resolucijo o nadaljnjih ukrepih in pobudah za izvrševanje Pekinške deklaracije in Izhodišč za ukrepanje (GA/RES/S-23/3), v kateri v 69. členu nacionalnim vladam nalaga, da:

»razvijejo, sprejmejo in v popolnosti izvajajo zakone in druge primerne ukrepe (kot so politike in izobraževalni programi) za izkoreninjenje škodljivih običajev in praks, vključno z obrezovanjem deklic, zgodnje in prisilne poroke in t.i. uboji iz časti, ki predstavljajo kršitev človekovih pravic in preprečujejo, da bi ženske v polnosti uživale človekove pravice in temeljne svoboščine prav tako pa naj vlade okrepijo napore (v sodelovanju z

¹⁵ Podčrtala M.Ž.

lokalnimi ženskimi gibanji) za dvig kolektivne zavesti o tem, kako naštetih škodljivi običaji in prakse kršijo človekove pravice žensk.»¹⁶

Na regionalnem nivoju, torej v okviru arabskih držav, ni posebnih dokumentov, ki bi obravnavali pravice žensk, se pa te tematike dotika Kairska deklaracija o človekovih pravicah v islamu, ki jo je leta 1990 na zasedanju v Kairu sprejela Organizacija islamske konference. Uvodoma poudarja, da so temeljne pravice in splošne svoboščine po islamu del islamske vere, o položaju žensk pa govori 6. člen: *»Ženska je enaka moškemu po človeškem dostojanstvu in ima pravice, ki jih uživa in dolžnosti, ki jih opravlja; je svoja civilnopravna oseba in je finančno neodvisna ter ima pravico obdržati svoje ime in rodbinsko poreklo.«*

V nadaljevanju bomo v drugem poglavju poskušali čim bolj celostno prikazati položaj žensk v treh izbranih državah. Najprej bomo predstavili položaj žensk znotraj arabske tradicije na splošno, nato pa prešli na izbrane države, njihovo družbeno in ekonomsko okolje ter pravni in politični položaj. Znotraj podpoglavja o pravnem in političnem položaju žensk bomo tudi podrobneje pogledali, kako je s priznavanjem prej naštetih mednarodno-pravnih dokumentov (predvsem Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk) v izbranih državah.

¹⁶ Podčrtala M.Ž.

2. POLOŽAJ ŽENSK V IZBRANIH ARABSKIH DRŽAVAH

2.1 *Vloga žensk v arabski in islamski tradiciji*

Družbeni vzorci, ki v veliki meri izoblikujejo položaj žensk v današnji arabski družbi izhajajo iz treh pomembnejših virov: religiozne dediščine, popularne kulture in arabskih intelektualnih dosežkov (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 143).

Pri osvetljevanju islamskega videnja družbe in posameznikov, je pomembno poudariti, da religiozna kultura v islamski zgodovini ni temeljila na svetih besedilih¹⁷ kot neprizivni avtoriteti, temveč bolj na različnih interpretacijah vsebine in oblike besedil ter izročilih v kolektivnem spominu družbe. Prav tako so nanjo vplivali običaji in tradicije, ki so se utrdile z namenom ohranjanja določenega reda v družini in širši družbi (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 143). V islamskih deželah je prisoten izrazit patriarhalizem (Smrke 2000: 276) kakor tudi plemenska rodovna ureditev oz. tribalizem. Islam je s seboj prinesel koncept *umme* (skupnosti muslimanov) kot izraz kolektivne identitete, ki je nadomestila pleme. Vendar so pri tem avtoritarne strukture v skupnosti večinoma ostale nespremenjene (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 143).

Islam se je pojavil v arabskem družbenem kontekstu v sedmem stoletju, ko je bila patriarhija nedvomno že prisotna. Patriarhalna struktura ima temelje v arabski družini in se skozi tudi reproducira (Karmi 1996: 177). Poleg družine sta omembe vredni še družbeni strukturi plemena in klana, ki sta do neke mere prisotni tudi v modernih arabskih družbah. Sorodstvene vezi se oblikujejo z *agnati* – sorodniki po očetovi strani. T. i. arabski zakon (*Arab marriage*) pomeni poročanje s sorodnikom v prvem kolenu po očetovi strani (npr. bratrancem) in je v preteklosti imel funkcijo zadrževanja žensk znotraj klana. Arabska plemenska družba se je zavedala strukturnega in funkcionalnega pomena žensk za samo pleme, njihov ugled ter zaščita sta bila ključna. Po prihodu islama je večina plemen, tako beduinska kakor tudi nekatera urbano-ruralna, ohranila svoje avtoritarne strukture (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 163–165).

Islam je izboljšal dotedanji položaj žensk, ki so bile do tedaj skorajda brezpravne (islam je npr. prepovedal detomor ženskih potomcev, ženske so dobile pravico do dedovanja v višini polovice moškega deleža itd.) (Kerševan in Svetlič 2003: 36). Mizoginija (sovraštvo do žensk) in

¹⁷ Besedila, na katerih temelji islamska tradicija, so koran (sveta knjiga), hadisi (izročila, tradicije – zapis Mohamedove prakse), šarija (iz hadisov izpeljane pravne norme oz. legislativa) (Smrke 2000: 267).

androcentrizem (moškosrediščnost) v islamski religiji izvirata predvsem iz treh teoloških predpostavk, ki jih najdemo v hadisih, medtem ko jih v samem koranu ni: (1) iz antropogonskega mita, da je bil naprej ustvarjen moški in nato iz njegovega rebra ženska; (2) stališču, da je ženska zakrivila človekov »padec«; (3) stališču, da je ženska ustvarjena za moškega, torej ima instrumentalno vlogo. Po mnenju nekaterih islamskih sociologov bi bil zaradi navedenih dejstev koran lahko celo vzvod depatrarhializacije islamske družbe (Hassan v Smrke 2000: 278). Skozi zgodovino islama je bila ženskam mnogokrat narejena krivica, vendar Hassanova trdi, da se to ob striktnem upoštevanju korana ne bi zgodilo, saj sveta knjiga brani vse zatirane in nemočne. Prav tako pa priznava, da se islamske družbe mnogokrat bojujejo za nadzor nad ženskim telesom in spolnostjo in želijo ohraniti »neomadeževanost« žensk, brez da bi bilo govora o njihovih pravicah (Hassan, n. d.). Pravica žensk do osebne in telesne svobode je še zmeraj zlorabljena zaradi prevladujočih norm, da je pravi zaščitnik ženske lahko samo moški . V tem duhu se interpretirajo tudi zakoni družinskega prava, ki na ta način zaščitijo kulturo in običaje – tako so npr. za umore iz časti običajno določene blažje kazni ali celo oprostitev (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 173).

V grobem obstajajo trije pogledi na položaj žensk v islamskem svetu. Prvi je, da muslimanke niso nič bolj zatirane od nemuslimank. Drugi pravi, da zatiranje obstaja, vendar vzrok zanj ni islam – dosledno upoštevanje korana bi pomenilo enakost spolov, vendar je bil namen korana razvrednoten zaradi arabskih patriarhalnih praks in vplivov okoliških neegalitarnih civilizacij. Tretji temu nasprotuje in pravi, da islam nepreklicno diskriminira po spolu in predpostavlja, da enakost spolov ne more biti dosežena dokler se islam, kot ga poznamo danes, radikalno ne spremeni (Keddie 2005: 53).

Arabska tradicija in islam sta v modificiranih oblikah prisotna v vsaki izmed obravnavanih družb oz. držav. Čeprav imajo na prvi pogled mnogo skupnih značilnosti (vse tri pripadajo arabskemu svetu, islam je v vseh treh državna religija, sodni sistem temelji na šeriatskem pravu), pa bomo v nadaljevanju videli, kako tradicija različno pride do izraza – glede na zgodovinske okoliščine, prevladujočo mentaliteto, držo vodilnih osebnosti in tudi gospodarske danosti posamezne države.

2.2 Oris družbenega in ekonomskega okolja v izbranih državah

2.2.1 Bahrajn

površina:	665 km ²
prebivalstvo:	698,5 tisoč, od tega 235 tisoč nedržavljanov
starostna struktura prebivalstva:	27,4 % pod 15 let, 69,1 % od 15 do 64 in 3,5 % nad 65 let
stopnja rasti prebivalstva:	1,45 %
BDP na prebivalca v PKM:	25.300 USD
sektorska sestava BDP:	storitve 60,8 %, industrija 38,7 %, kmetijstvo 0,5 %

Vir: CIA – The World Factbook 2007/a.

Bahrajn, uradno Kraljevina Bahrajn, je otoška država v Perzijskem zalivu in hkrati najmanjša arabska država. Zaradi ugodne strateške lege in rodovitnega podnebja je bil naseljen že v antičnih časih, na njem pa so se menjavali asirski, babilonski, grški in perzijski gospodarji, dokler ni prišel pod arabsko vladavino.

Od konca osemnajstega stoletja je na oblasti vladarska družina al-Khalifa, ki je kmalu podpisala vrsto sporazumov z Veliko Britanijo in tako je bil Bahrajn vse do razglasitve samostojnosti leta 1971 britanski protektorat. Leta 1973 je bila sprejeta prva ustava, ki je bila leta 2002 revidirana – v skladu z njo je država definirana kot ustavna monarhija, na čelu katere je kralj (MSN Encarta 2007/a).

Zakonodajna oblast je dvodomna – spodnji dom je poslanska zbornica, ki je izvoljena na splošnih volitvah (te je leta 1999 uvedel kralj Hamad ibn Isa al-Khalifah, ko je na prestolu nasledil svojega očeta); zgornji dom pa je svet *Shura*¹⁸, njegove člane imenuje kralj. Uvedba splošnih parlamentarnih volitev (s čimer so tudi ženske dobile volilno pravico) je pomenila odprtje politične platforme za sunitske in šiitske muslimane. Čeprav so politične stranke še vedno prepovedane, se verska gibanja organizirajo v politična združenja, podobna demokratičnim strankam. Islamske stranke so na volitvah leta 2002 dobile večino sedežev v parlamentu (poslanski zbornici). Posebej kritične in odklonilne so do ratificiranja sporazumov, kot je Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (Husain 2006: 89, 90).

¹⁸ *Shura* je arabska beseda za »posvetovanje«. To naj bi bila tudi metoda, s katero so arabska predislamska plemena izbirala voditelje in sprejemala pomembnejše odločitve (Wikipedia 2007/a).

Bahrajn je bil prva država v regiji, kjer so odkrili nafto; njeno odkritje leta 1932 je državi prineslo hitro modernizacijo. Bahrajnsko gospodarstvo je od takrat vseskozi temeljilo na proizvodnji in predelavi nafte, v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pa so začeli izkoriščati tudi zemeljski plin in taliti aluminij (CIA – The World Factbook 2007/a). Vlada ima v rokah naftno in plinsko industrijo, v veliki meri obvladuje tudi transportni in komunikacijski sektor – vendar so vidna prizadevanja v smeri privatizacije tega dela gospodarstva in težnje po večji diverzifikaciji, da bi zmanjšali odvisnost od naftnega trga. Bančništvo, drobna proizvodnja in trgovina so že sedaj v zasebnih rokah, poleg tega imajo v državi sedež mnoge multinacionalke (MSN Encarta 2007/a in MSN Encarta 2007/b). Bahrajn in ZDA sta avgusta 2006 sklenila prostotrgovinski sporazum, ki je prvi tak sporazum med zalivsko državo in ZDA (CIA – The World Factbook 2007/a).

2.2.2 Saudova Arabija

površina:	2.149.690 km ²
prebivalstvo:	27 milijonov, od tega ok. 5,5 mio. nedržavljanov ¹⁹
starostna struktura prebivalstva :	38,2 % mlajših od 15 let, 59,4 % med 15. in 64. letom in 2,4 % starejših od 65 let
stopnja rasti prebivalstva:	2,18 %
BDP na prebivalca v PKM:	13.800 USD
sektorska sestava BDP:	industrija 67 %, storitve 29,8 %, kmetijstvo 3,3 %

Vir: CIA – The World Factbook 2007/b.

Kraljevina Saudova Arabija je največja država na arabskem polotoku, zibelka islama, imenovana tudi »dežela dveh svetih mošej«, kar se nanaša na Meko in Medino, dva najbolj posvečena kraja za muslimane (CIA – The World Factbook 2007/b).

Saudova Arabija je absolutna monarhija, osrednja institucija saudske vlade je saudska kraljeva družina – z njo je povezan tudi nastanek Saudove Arabije, ki je formalno nastala leta 1744 po zamisli Mohameda ibn Abd al Vahaba, začetnika vahabizma²⁰, ki ga je politično podprl plemenski poglavar Mohamed ibn Saud. Versko-politično zavezništvo ostaja temelj za vladanje

¹⁹ V glavnem gre za tuje delavce (iz Azije, vzhodne Afrike in Bližnjega vzhoda), ki delajo predvsem v storitvenem sektorju. V znatni meri prispevajo k razcvetu saudskega gospodarstva, vendar mednarodne organizacij, npr. Human Rights Watch, ugotavljajo, da včasih prihaja do zlorab delavcev s strani delodajalcev (Human Rights Watch 2006).

²⁰ Vahabizem se zavzema za obnovo izvirnega islama in nasprotuje inovacijam, odklonom, herezijam in malikovanju (Wikipedia 2007/b). Smrke (2000: 271) pravi, da deluje ikonoklastično, moralno rigorozno in militantno v skladu z Vahabovo mislijo, da so vsi objekti čaščenja razen Alaha napačni in da si vsi, ki jih častijo, zaslužijo smrt.

dinastije Saudijcev do današnjega dne, islam je državna vera in mu pripada 99 % prebivalstva. V ustavi (*Basic Law of Government*), ki je bila sprejeta leta 1992, je določeno, da monarhijo vodijo sinovi in vnuki prvega kralja, ustanovitelja moderne Saudove Arabije Abd Al Aziza Al Sauda – sedaj je na oblasti kralj Abdullah bin Abdulaziz – ter da je ustava države dejansko koran. Kraljeva moč je teoretično omejena s tem, kaj dopušča šeriatsko pravo, pri odločitvah pa se kralj posvetuje tudi z ministrskim svetom. Čeprav so bile v zadnjih desetih letih izpeljane nekatere reforme v smeri povečanja demokratičnosti, država še vedno deluje precej avtokratsko (Husain 2006: 228–233).

Saudova Arabija je ena redkih držav brez zakonodajnega telesa, zakone izdaja kralj z dekretom. Šarijo udejanja sistem verskih sodišč, sodnike pa imenuje kralj na priporočilo vrhovnega sodnega sveta. Zaradi konzervativnega vpliva vahabizma so kazni zelo stroge, sodniki pa imajo diskrecijske pravice pri izrekanju le-teh (npr. smrtne in telesne kazni s sekanjem udov). Kralj je najvišja prizivna instanca in lahko dovoli tudi pomilostitev. Različne mednarodne organizacije za zaščito človekovih pravic pogosto opominjajo na kršitve in izdajajo kritična poročila o stanju v državi, vendar se saudske oblasti sklicujejo na pravno tradicijo in vmešavanje v njihove notranje pravne zadeve označujejo kot nedopustno (Wikipedia 2007/c).

Saudova Arabija je vodilna svetovna proizvajalka in izvoznica nafte, ki predstavlja 90 % vrednosti izvoza in zagotavlja okoli 75 % prihodkov državnega proračuna oz. 45 % domačega bruto proizvoda. Saudske naftne zaloge naj bi znašale okoli 260 milijard sodčkov, kar predstavlja približno 24 % vseh svetovnih rezerv. Je tudi ena najpomembnejših članic OPEC-a (Wikipedia 2007/c).

Vlada spodbuja rast storitvenega sektorja (le-ta sedaj predstavlja okoli 30 % bruto domačega proizvoda), da bi zmanjšala odvisnost države od trga naftnih derivatov in povečala zaposlitvene možnosti za naraščajoče saudske prebivalstvo. Podpira predvsem zasebno pobudo in tuje investicije v energetiki, na področju telekomunikacij, zemeljskega plina in v petrokemični industriji. Da bi pritegnila tuja vlaganja, je po več letih pogajanj leta 2005 postala tudi članica Svetovne trgovinske organizacije (*World Trade Organisation – WTO*) (CIA – The World Factbook 2007/b). Velike zasluge si država obeta tudi od turizma, že sedaj pa jo letno obišče okoli 8,6 milijonov ljudi, od tega dva milijona romarjev (Library of Congress – Federal Research Division 2006/a).

2.2.3 Jemen

površina:	527.970 km ²
prebivalstvo:	21,4 milijonov
starostna struktura prebivalstva:	46,4 % prebivalstva pod 15 let, 51 % od 15 do 64 let in 3 % nad 65 let
stopnja rasti prebivalstva:	3,46 %
BDP na prebivalca v PKM:	900 USD
sektorska sestava BDP:	kmetijstvo 12,5 %, industrija 43,8 %, storitve 43,7 %

Vir: CIA – The World Factbook 2007/c.

Jemen, uradno Republika Jemen, leži na robu arabskega polotoka in je nastal leta 1990 z združitvijo Ljudske republike Južni Jemen in Arabske republike Jemen, znane tudi kot Severni Jemen (CIA – The World Factbook 2007/c).

Danes je Jemen ena najrevnejših držav v arabskem svetu; v obdobju od 2000 do 2006 je bila povprečna gospodarska rast 3,5 %. Njegovi prihodki so odvisni predvsem od nafte in dohodkov, ki jih v domovino pošilja jemenska izseljenska skupnost. Združitev Jemna je pomenila tudi združitev dveh različnih gospodarskih sistemov. Državljska vojna leta 1994 še dodatno oslabilo že tako šibko gospodarstvo in tako je država v zadnjih desetih letih močno odvisna od pomoči mednarodnih finančnih organizacij. Mednarodni monetarni sklad (*International Monetary Fund* – IMF) je leta 1997 odobril Jemnu dva programa za strukturno prilagajanje, s pomočjo katerih je prišlo do delnega prestrukturiranja gospodarstva, zmanjšala se je tudi zadolženost – vendar je vladna obveza do izpolnjevanja programa okoli leta 2001 zaradi političnih razlogov zbledela – čeprav je jasno, da državi grozi odvzem mednarodne pomoči, če reform ne bo izpeljala. Velika problema sta predvsem nadzor nad pretirano javno porabo in porast korupcije (CIA – The World Factbook 2007/c in Library of Congress – Federal Research Division 2006/b).

Jemen je demokratična država, vendar so politične strukture še dokaj šibke. Jemenska ustava temelji na šeriatskem pravu in je bila sprejeta na referendumu leta 1991. Zakonodajna oblast je dvodomna in jo sestavljata 301-članski parlament in 111-članski svet Shura; zadnje volitve so bile izpeljane leta 2003. Izvršna oblast je v rokah predsednika Alija Abdullaha Saleha, ki je na tem položaju že od nastanka države, ter 29-članske vlade s premierom Abd al-Qadirjem Bajammalom (CIA – The World Factbook 2007/c in Encyclopaedia of the Orient).

Jemen je država z močno islamsko tradicijo in sodi med države, kjer je islam državna religija, največkrat se ga omenja kot center zaiditizma,²¹ ene od vej šiizma (zaiditov je okoli 30 % celotnega prebivalstva). Na jugu države živijo suniti (okoli 70 % celotnega prebivalstva) prav tako pa ob južni obali najdemo majhno število kristjanov in hindujcev, ki so se tu naselili v času, ko je bil Jemen pomembna trgovska postojanka (Library of Congress – Federal Research Division 2006/b).

Spoštovanje človekovih pravic v Jemnu je bilo že v preteklosti pogosto kritizirano, v zadnjih letih je prišlo do nekaterih reform in podpisa različnih mednarodnih sporazumov, vendar se še vedno prihaja do kršitev na področju pravic žensk, svobode tiska, mučenja in policijskega nasilja (Human Rights Watch World Report 2001).

2.3 Pravni in politični položaj žensk v izbranih arabskih državah

Dokumentov, predvsem na mednarodni ravni, ki zagovarjajo enake pravice moških in žensk, ne manjka. V mnogih arabskih državah je položaj v praksi precej drugačen, kot bi moral biti, če bi se vsi v prejšnjem poglavju naštetih instrumenti prevedli v prakso. Diskriminatorni zakoni, prakse in običaji pogosto v imenu vere, tradicije in kulture še nadalje poudarjajo pojem moške superiornosti in pravic (Charlesworth v Billson Mancini in drugi 2005: 7). Tudi če moški zavračajo neposredno izvajanje premoči nad ženskami, pa jim obstoj pristranskih struktur in institucionaliziranega seksizma daje prednost pred ženskami (Sweetman v Billson Mancini in drugi 2005: 7). Tisti, ki dajejo javne zaveze za doseganje enakosti spolov, včasih oklevajo, ko je treba opuščati moške privilegije (Connel v Billson Mancini in drugi 2005: 7).

Trdovratnost patriarhije v arabskih državah je jasno razvidna, čeprav je bil v mnogih storjen že dokajšen napredek na področju priznavanja ženskih pravic. Počasen napredek ženskega blagostanja je v nekaterih primerih treba pripisati obstoju bolj teoretične kakor dejanske podpore oz. pomanjkanju politične volje.

Tako je večina arabskih držav podpisala in ratificirala Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (CEDAW, v nadaljevanju Konvencija), vendar skoraj nobena brez zadržkov. Če pogledamo države, ki smo jih izbrali, je stanje sledeče:

²¹ Od ostalih šiitov se razlikujejo v tem, da priznavajo 5 vidnih imamov, peti imam naj bi bil Zaid, ki je na območju današnjega Jemna postal kalif (Smrke 2000: 270).

Tabela 2.3.1: Ratifikacija CEDAW in pridržki

	Datum podpisa Konvencije	Datum ratifikacije, pristopa oz. nasledstva Konvencije	Členi, na katere so bili podani pridržki				
			2.	9.	15.	16.	29.
Bahrajn	18. junij 2002	18. junij 2002					
S. Arabija*	7. september 2000	7. september 2000					
Jemen	30. maj 1984	30. maj 1984					

Opomba: Sivo obarvano polje pomeni, da je država nanj podala pridržek.

* Saudova Arabija se ne obvezuje k izpolnjevanju določil Konvencije, ki so kakorkoli nasprotju s šarijo.

Vir: WomenWatch 2007/e.

Vse tri so podpisnice Konvencije, vendar moramo za boljše razumevanje, v kolikšni meri dejansko pristajajo na Konvencijo, pogledati, na katere člene so podale pridržke in kakšne narave so le-ti:

- 2. člen uveljavlja načelo enakosti spolov in prepoveduje diskriminacijo žensk v nacionalni zakonodaji (Bahrajn je podal pridržek, da bo ta člen uresničeval znotraj okvirov, ki jih na tem področju postavlja šarija);
- 9. člen se nanaša na pravico do državljanstva v primeru poroke s tujim državljanom in na državljanstvo otrok (Bahrajn in Saudova Arabija sta podala pridržek na 2. odstavek tega člena, ki obvezuje države pogodbenice, da ženskam zagotovijo enake pravice kot moškim v zvezi z državljanstvom otrok);
- 15. člen določa enakost žensk in moških pred zakonom ter zagotavljanje enake pravne sposobnosti v civilnih zadevah (Bahrajn je podal pridržek na 4. odstavek člena, ki govori o enakih pravicah gibanja in svobodni izbiri nastanitve);
- 16. člen nalaga odpravo diskriminacije na področju sklepanja zakonskih zvez in družinskih zadev (Bahrajn je podal pridržek, da bo ta člen uresničeval, v kolikor njegova določila niso v nasprotju s šarijo);
- 29. člen predvideva arbitražno reševanje sporov med državami pogodbenicami glede razlage ali uporabe Konvencije pred Mednarodnim sodiščem v Haagu (vse tri obravnavane države so na ta člen podale pridržek).

Države so oblikovale svoje pridržke na podlagi dveh argumentov – da so določila Konvencije v nasprotju z nacionalno zakonodajo ali pa da so v nasprotju s šarijo, pri čemer je bil pogosteje

naveden slednji argument. Saudska Arabija je šla pri tem najdlje, saj je podala interpretativno razlago, da se v primeru kolizije določil Konvencije in islamskega prava ne obvezuje k izpolnjevanju nezdružljivih določil Konvencije. Tudi Bahrajn je podal pridržke na pet členov, med drugim tudi na 2. člen, ki je ključnega pomena in povzema cilj celotne Konvencije. Jemen, ki je najdlje podpisnik Konvencije, je podal samo en pridržek, vendar na člen, ki ni ključnega pomena za dejansko odpravo diskriminacije žensk v sami državi.

Prav zaradi pridržkov pa Konvencija ni dosegla veljave, ki bi jo lahko imela – države pogodbenice lahko s podajanjem pridržkov in interpretativnih izjav h Konvenciji v nacionalni zakonodaji še naprej ohranjajo diskriminatorne zakone in prakse. K opustitvi take prakse je pozvala Pekinška deklaracija, ki glede pridržkov h Konvenciji pravi, da bi jih države morale čim bolj omejiti; če pa jih vseeno podajo, naj bodo čim jasneje formulirani in naj jih kontinuirano pregledujejo z namenom, da bi jih sčasoma umaknile (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 181, 182).

Nacionalna zakonodaja v mnogih arabskih državah omenja enakost spolov in ženskam zagotavlja politične pravice, vendar ponekod ta določila ostajajo le na deklarativnem nivoju. V nadaljevanju bomo podrobneje osvetlili stanje v izbranih državah.

2.3.1 Bahrajn

Bahrajnska ustava predvideva enakost spolov in enake možnosti v zdravstvu, izobraževanju in zaposlovanju, vendar se zakoni na tem področju pogosto ne izvajajo v zadostni meri. Ženske se soočajo z diskriminacijo pri zaposlovanju in plačilu za delo, čeprav so napredovale na področju izobrazbe. Vloga žensk v vladi se je v zadnjih letih povečala, vendar je večina še vedno zaposlena kot pomožno osebje, zelo malo jih zaseda vodilne položaje. Leta 2004 je bila kot prva ministrica (za zdravje) imenovana dr. Nada Haffaz, leta 2005 pa je vlada dobila še ministrico za izobraževanje. V poslansko zbornico ni bila izvoljena še nobena ženska, čeprav od leta 2002 lahko kandidirajo na volitvah; so pa od leta 2000 naprej prisotne v zgornjem domu, kamor je kralj izmed štiridesetih članov imenoval šest žensk (UNDP – POGAR/a).

Pravni položaj žensk je določen z islamskim pravom, vendar obstajajo ločena sodišča za sunite in šiite. Šiitske ženske so obravnavane bolj enakopravno kot sunitske, kar zadeva ločitve in postopke dedovanja. Obe skupini imata pravico do lastnine, do nastopanja v javnosti in pred sodišči,

svobodo potovanja, zaposlovanja izven doma ter svobodo pri izbiri oblačil, ki jih nosijo v javnosti (UNDP – POGAR/a).

V Bahrajnu obstaja Vrhovni svet za ženske (*Supreme Council for Women in Bahrain*), ki ga je leta 2001 ustanovil kralj Hamad ibn Isa al-Khalifah in ga vodi njegova žena. Program sveta temelji na nacionalni strategiji za napredek bahrajnskih žensk, sprejeti leta 2005 (predhodno so ministrstva za izobraževanje, zdravje, delo in socialne zadeve oblikovala eno- in petletni plan za napredek žensk). Doseči si želi večjo participacijo žensk v delovni sili, vključno z doseganjem vodilnih položajev, ter spreminjanje stereotipne podobe žensk (UNDP – POGAR/a).

V državi deluje tudi nekaj ženskih organizacij, med drugim Zveza bahrajnskih žensk (*Union of Bahraini Women*) in Bahrajnsko žensko združenje (*Bahrain Women's Society*), ki sta bili ustanovljeni leta 2001. Ženska združenja delujejo predvsem na izobraževalnem področju pri zmanjševanju nepismenosti in pomagajo nepismenim materam pri zagotavljanju otroškega varstva (UNDP – POGAR/a).

2.3.2 Saudova Arabija

V Saudovi Arabiji imajo ženske strogo omejeno vlogo v javnem življenju. Čeprav se je njihov položaj na področjih izobraževanja in zaposlovanja izboljšal, pa so jim še vedno kratene nekatere osnovne človekove pravice. Izobraženost žensk ostaja v veliki meri neizkoriščena, saj dela le majhen odstotek žensk, ki ne dosega niti polovice arabskega povprečja (UNDP – POGAR/b).

Pravne zadeve so v pristojnosti islamskih sodišč, ki uporabljajo versko pravo. Interpretacija tega je omejila vlogo žensk v mnogih ozirih: pričanje moškega je enakovredno pričanju dveh žensk, moški se lahko loči že samo, če izrazi zahtevo, medtem ko mora ženska za to imeti razsodbo sodišča. Ženske morajo ostati ločene od moških, ki niso člani njihovega gospodinjstva – zato morajo biti delovna mesta ločena po spolu, ženske pa večinoma delajo v izobraževanju, zdravstvu in državnih službah, kjer je to lažje izvedljivo. Ne morejo pridobiti voznškega dovoljenja, prav tako pa se ne smejo voziti v avtu z moškimi, ki niso njihovi družinski člani; če potrebujejo zdravstveno oskrbo, mora zanjo dati privoljenje moški član njihovega gospodinjstva. V zadnjem času so oblasti razmišljale, da bi ženskam dodelile osebne izkaznice, kar bi bil prvi korak pri zagotavljanju avtonomije žensk in bi bilo lahko kasneje osnova za pridobitev potnih listov in bančnih posojil, neodvisno od moških sorodnikov (UNDP – POGAR/b).

Organizirana politična dejavnost žensk trenutno skoraj ne obstaja. Vsa javna zbiranja morajo biti ločena po spolu, ženskam pa ni dovoljeno, da bi same organizirale javna srečanja. Majlis Al-Shura, 120-članski posvetovalni svet, ki ga imenuje kralj, ima dve ženski članici, v saudski vladi pa je najvišji položaj dosegla ena od saudskih princes, ki je bila imenovana na mesto pomožne podsekretarke za izobraževalne zadeve (UNDP – POGAR/b).

2.3.3 Jemen

Pred združitvijo Severnega in Južnega Jemna leta 1994 so ženske v slednjem uživale dokajšnjo mero samostojnosti in enakopravnosti. Ponovno oživljanje islamskih vrednot v združeni državi je ženske spodbujalo, naj ostanejo doma in se ne vključujejo v javno življenje, po drugi strani pa so demokratična gibanja podpirala politično aktivnost žensk (UNDP – POGAR/c).

Islamsko pravo določa pravni status žensk, po jemenskem pravnem zakoniku pa mora biti žena pokorna možu, brez njegovega dovoljenja tudi ne sme iz hiše. Prav tako ženska ne more odpotovati iz države brez dovoljenja moškega skrbnika. Razveza je na željo moškega mogoča kadarkoli, žena pa jo lahko zahteva le, če jo mož ne more vzdrževati. Ob tem je treba povedati, da se ti predpisi izvajajo različno strogo – na islamiziranem severu jih spoštujejo bolj kakor na nekdanjem socialističnem jugu države (UNDP – POGAR/c).

Ženske v Jemnu imajo volilno pravico in lahko zasedejo javne položaje. Na parlamentarnih volitvah leta 2003 so ženske predstavljale 47 % volivcev, vendar jih politične stranke niso uvrstile na svoje kandidatne liste. V parlament se je prebila le ena neodvisna poslanka, medtem ko sta se na predhodnih volitvah dve. Tudi vlada je sprejela nekaj ukrepov, da bi povečala število žensk na visokih uradniških položajih – tako je jemenski predsednik vlade leta 1998 objavil, da mora imeti vsako ministrstvo vsaj eno žensko na ravni generalnih direktorjev. Naslednje leto je država dobila prvo ministrico, in sicer za človekove pravice. Predsednik države in predsednik vlade sta v mnogih javnih izjavah poudarila podporo ženskim pravicam (UNDP – POGAR/c).

V zadnjih letih so se v Jemnu pojavile številne ženske nevladne organizacije, med pomembnejšimi so Socialno združenje produktivnih družin (*Social Association for Productive Families*), Združenje za razvoj žena in otrok (*Woman and Child Development Association*) in Jemenski svet za materinstvo in otroštvo (*Yemeni Council for Motherhood and Childhood*) (UNDP – POGAR/c).

2.4 Ekonomska participacija žensk

2.4.1 Zaposlovanje žensk

Za arabsko regijo je značilna nizka participacija žensk na trgu dela – v primerjavi z drugimi DVR, kjer je stopnja ekonomske aktivnosti žensk²² 52,4 % je v arabskih državah ta odstotek samo 26,4 % – torej skoraj za polovico manjši kot je povprečje v DVR in svetovno povprečje (UNDP 2006: 375–378).

Tabela 2.4.1.1: Ekonomska aktivnost žensk

	Stopnja ekonomske aktivnosti žensk (v %)	Indeks (glede na 1990 = 100)	Stopnja (v %) glede na moško ekonomsko aktivnost
Bahrajn	29,2	104	33
S. Arabija	17,3	116	22
Jemen	29,4	107	39
Arabske države	26,4	105	34
DVR	52,4	97	64
Svet	52,5	98	67

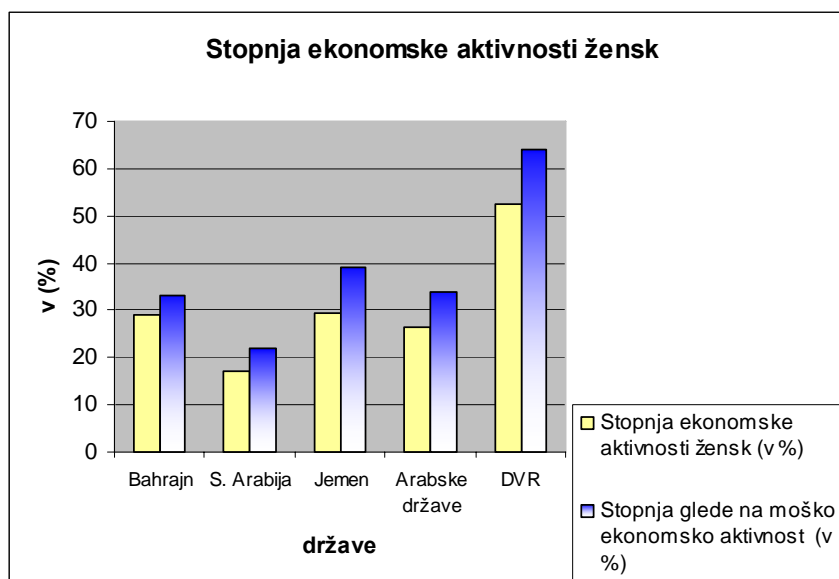
Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 375–378).

Da bi razumeli, zakaj je ta odstotek arabskih žensk na trgu dela tako nizek, moramo upoštevati naslednje dejavnike: statistike ne odsevajo nujno dejanskega stanja, predvsem zato, ker je mnogo žensk družinskih delavk v kmetijstvu in neformalnem sektorju, poleg tega se kljub nizkim stopnjam participacije pojavljajo spremembe na tem področju – tako recimo ženska participacija na trgu dela narašča hitreje kakor moška, pomemben delež aktivnih žensk dela v strokovnih in tehničnih poklicih, kar je posledica izboljšanja izobrazbenega položaja žensk (predvsem je mišljeno terciarno izobraževanje) (ILO 2000).

Omeniti je treba, da imajo arabske države z nižjim BDP in izobrazbeno ravno prebivalstva, kot je npr. Jemen, višje stopnje participacije ženske delovne sile kakor države, ki jih prekašajo v dohodku in izobrazbi – npr. Bahrajn, Katar in Združeni arabski emirati, kar nam deloma pokaže tudi zgornja tabela, v kateri smo primerjali izbrane države.

²² Stopnja ekonomske aktivnosti žensk je odstotek žensk nad petnajstim letom starosti, ki zagotavljajo ali so sposobne zagotavljati delo za proizvodnjo dobrin in storitev (UNDP 2006: 404, 405)

Graf 2.4.1.1: Stopnja ekonomske aktivnosti žensk

Vir: Lastni prikaz na podlagi Tabele 2.4.1.1.

Omeniti je treba, da imajo arabske države z nižjim BDP in izobrazbeno ravno prebivalstva, kot je npr. Jemen, višje stopnje participacije ženske delovne sile kakor države, ki jih prekašajo v dohodku in izobrazbi – npr. Bahrajn, Katar in Združeni arabski emirati, kar nam deloma pokaže tudi zgornja tabela, v kateri smo primerjali izbrane države. Bahrajn in Jemen imata skoraj enaka odstotka ekonomsko aktivnih žensk (29,2 % in 29,4 %), vendar ima Jemen večjo stopnjo žensk, ki so aktivne glede na moške (39 %). Saudova Arabija pa izstopa po izrazito nizki stopnji ekonomske participacije žensk (17,3 %), vendar se v tej državi delež žensk v delovni sili v zadnjih letih sorazmerno najbolj povečuje (indeks pokaže, da je v zadnjih štirinajstih letih prišlo do 16-odstotne rasti).

2.4.2 Dohodki glede na spol

Razmerje med ocenjenim dohodkom moških in ocenjenim dohodkom žensk²³ pokaže, da ženske v Bahrajnu in Jemnu povprečno zaslužijo več kot trikrat manj kakor moški, medtem ko je v Saudovi Arabiji to razmerje celo 1 proti 6,6 (glej Tabelo 2.4.2.1).

²³ Razmerje se izračuna na podlagi razmerja med plačo žensk v nekmetijski dejavnosti in plačo moških v nekmetijski dejavnosti, moškega in ženskega deleža v delovno aktivnem prebivalstvu in BDP na prebivalca (UNDP 2006: 404).

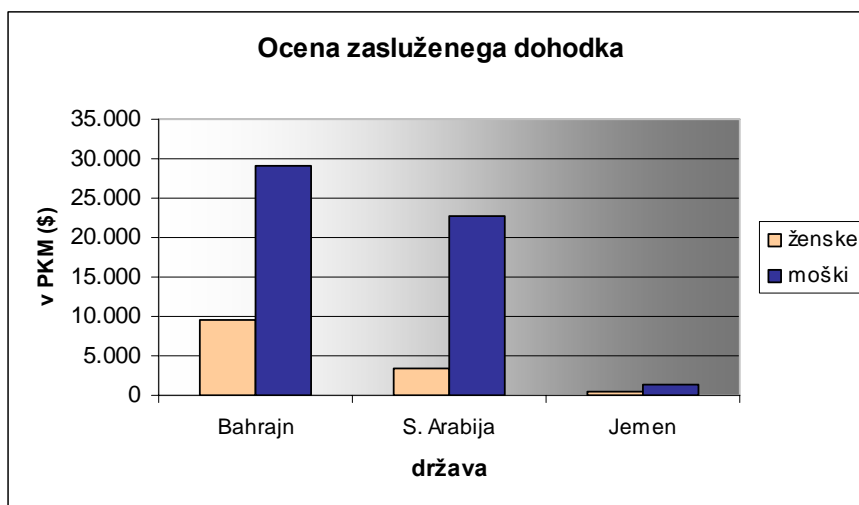
Tabela 2.4.2.1: Razmerje med zasluženimi dohodki moških in žensk

	Ocena zasluženega dohodka v PKM v USD		Razmerje med ocenjenim dohodkom moških in ocenjenim dohodkom žensk
	ženske	moški	
Bahrajn	9 654	29 107	0,31
S. Arabija	3 486	22 617	0,15
Jemen	397	1 346	0,3

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 363–370).

Razlike v plačah lahko pojasnimo z načinom, kako delodajalci, predvsem v zasebnem sektorju, dojemajo razlike med spoloma – ženske naj bi bile odvisne in sekundarne oz. pomožne prejemnice dohodkov (to je vključeno tudi v državne sisteme in socialno zakonodajo, saj ženske nimajo pravice do enakega kritja za svoje družine kot moški), njihova primarna vloga je reproduktivna (ILO 2000).

Graf 2.4.2.1: Ocena zasluženega dohodka žensk in moških

Vir: Lastni prikaz na podlagi Tabele 2.4.2.1.

Delodajalci zaradi visoke stopnje fluktuacije ženske delovne sile, ki je povezana z njihovimi družinskimi obveznostmi, ženskam neradi ponudijo napredovanje ali dodatno izobraževanje. Pri zaposlovanju je prisotna visoka stopnja poklicne segregacije, ki temelji na kulturnih normah o določenih tipih poklicev in na tipiziranju služb po spolu, s katerim se ženskam dodelijo določene službe, ki naj bi bile primerne njihovim zmožnostim (ILO 2000).

2.4.3 Zaposlenost žensk v posameznih sektorjih

V arabskem svetu naj bi 60–70 % žensk delalo v storitvenem sektorju, kar je predvsem posledica tradicionalnega dojemanja vloge žensk in spodbujanja za delo v učiteljskih in uradniških poklicih (ILO 2000). Tako sektorsko porazdelitev zelo izrazito opazimo v Saudovi Arabiji, kjer je kar 96 % žensk zaposlenih v storitvenem sektorju. Po številu ženske delovne sile sledi kmetijski sektor – še posebej v državah, kjer gospodarstvo temelji na kmetijstvu, kot npr. v Jemnu, je delež žensk v tem sektorju izrazito visok (po podatkih Svetovne banke celo 88 % – glej Tabelo in Graf 2.4.3.1).

Tabela 2.4.3.1: Zaposlenost glede na spol po sektorjih

	Kmetijstvo		Industrija		Storitve	
	Moški (kot % od moške delovne sile)	Ženske (kot % od ženske delovne sile)	Moški (kot % od moške delovne sile)	Ženske (kot % od ženske delovne sile)	Moški (kot % od moške delovne sile)	Ženske (kot % od ženske delovne sile)
Bahrajn
S. Arabija	7	2	23	2	70	96
Jemen	43	88	14	3	43	9

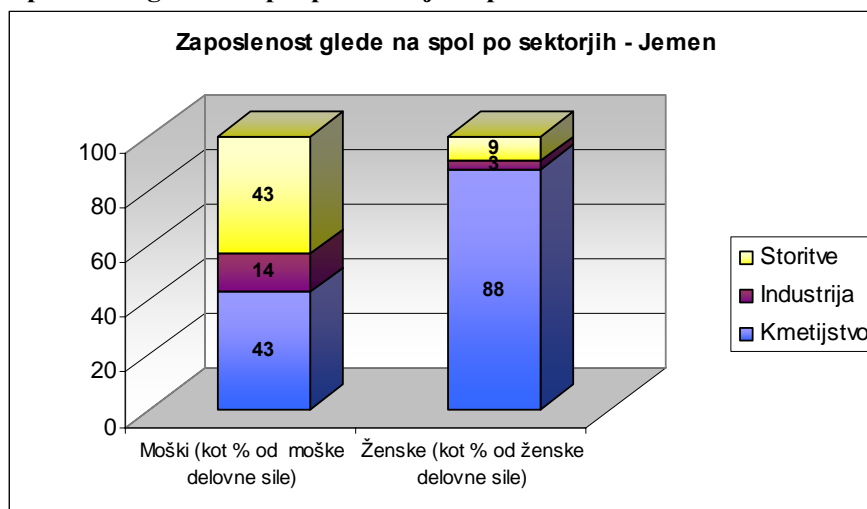
Opomba.: Podatki za posamezno državo so za zadnje dostopno leto pred letom 2000.

»..« pomeni, da za navedeno državo ni podatka za to obdobje.

Vir: World Bank Group 2004/a, 2004/b in 2004/c.

Ženske, ki delajo v formalnem sektorju, so v glavnem zaposlene, ki prejema redno plačo. Samozaposlene ženske so predvsem polkvalificirane ali nekvalificirane delavke ali tiste, ki delajo v proizvodnji na domu. Prihaja tudi do povečanega obsega podjetij v lasti žensk – ta se mobilizirajo v okviru ženskih podjetniških združenj, odborov in znotraj gospodarskih zbornic (predvsem v Siriji, Libanonu, Jordaniji, Saudovi Arabiji in Jemnu).

Graf 2.4.3.1: Zaposlenost glede na spol po sektorjih – primer Jemna

Vir: Lastni prikaz na podlagi Tabele 2.4.3.1.

2.5 Neenakost žensk v izobraževanju

Čeprav je v arabskem svetu prišlo do silnega širjenja izobraževalnih možnosti za deklice, imajo ženske še vedno slabši dostop do priložnosti za pridobitev znanja (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 7). Če pogledamo temeljne kazalce, vidimo, da imajo arabske države eno najvišjih stopenj nepismenosti med ženskami – več kot 40 % žensk je nepismenih (povprečje DVR je 28,3 %), med moškimi pa je nepismenost 20 odstotna (povprečje DVR je 17 %) (glej Tabela 2.5.1).

Moderna izobrazba za ženske v arabskem svetu je sodobnega izvora. Prve moderne šole so nastale v Egiptu (1829), Libanonu (1835) in Iraku (1898). V državah, kot so Kuvajt, Saudova Arabija in Jemen, so moderno izobraževanje uvedli šele v 20. stoletju. Napredek v izobraževanju žensk je bil zelo počasen in omejen, naraščati je začel šele po koncu kolonialne vladavine (Al-Qazzat, n. d.).

Vpisne stopnje deklic v nekaterih državah proizvajalkah nafte, Jordaniji, Libanonu in na okupiranih palestinskih ozemljih, celo presegajo tiste, ki jih dosegajo dečki. Največja relativna depriviligiranost v izobraževanju pa se pojavlja v najrevnejših arabskih državah, kot sta Jemen in Džibuti ter tistih z največjim številom prebivalstva – v Egiptu, Maroku in Sudanu (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 74).

V primarnem izobraževanju se stopnje vpisa med arabskimi državami močno razlikujejo – od 95 % v Siriji pa do samo 50 % v Jemnu in Sudanu. Kljub temu lahko rečemo, da je bil na tem področju storjen velik napredek in da skoraj povsod vpisna stopnja deklic dosega vsaj 90 % vpisne stopnje dečkov, razen na Komorih, Maroku in Jemnu. Navedeno lahko za izbrane države preverimo v Tabeli 2.5.1 – v Bahrajnu združeni bruto vpisni količnik za deklice celo presega moškega, v Saudovi Arabiji je približno enak, v Jemnu pa dosega približno 61,7 % moškega.

V sekundarnem izobraževanju je stopnja vpisa žensk na splošno nižja kakor v primarnem izobraževanju. V večini arabskih držav, razen v Bahrajnu, Jordaniji in okupiranih palestinskih ozemljih, na tej stopnji šolo obiskuje manj kot 80 % deklic. Kar zadeva razliko med spoloma pri vpisu, jo je devet držav popolnoma odpravilo, sorazmerno velika ostaja le v Jemnu in Džibutiju. Čeprav se družbena sestava sekundarnega izobraževanja pogosto pojasnjuje z običaji in tradicijo, pa je treba povedati, da so izkušnje pokazale, da lahko sprejem vladnih politik za zmanjšanje razlik med spoloma na področju sekundarnega izobraževanja dá dokaj dobre rezultate. Med

revnim prebivalstvom imajo deklice omejene možnosti izobraževanja predvsem zaradi ekonomskih razlogov, saj družine menijo, da je za ženske izobrazba manj pomembna kakor za dečke – te razlike postanejo še posebej vidne pri poklicnem in tehničnem izobraževanju (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 77, 78).

Na univerzitetni oz. terciarni ravni podatki kažejo, da je bila enakost med spoloma dosežena v 12-ih arabskih državah (med drugim tudi v Bahrajnu in Saudovi Arabiji), ponekod pa vpisna stopnja žensk celo presega moško. Kljub dvigu vpisa je največ študentk še vedno na smereh, kot so književnost, humanistične in družbene vede, vendar na trgu dela po tovrstnih profilih ni veliko povpraševanja. Delež študentk na področjih tehnike in industrije je znatno manjši, nekatere univerze, npr. kuvajtska, celo zahtevajo, da imajo študentke, ki se vpišejo na te študije, višje povprečje, kot se zahteva od moških študentov (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 78, 79).

Tabela 2.5.1: Pismenost med ženskami in bruto vpisni količniki za izobraževanje

	Pismenost odraslih nad 15 let (v %)	Pismenost odraslih žensk nad 15 let (v %)	Pismenost med mladimi ženskami od 15 do 24 let (v %)	Bruto vpisni količnik žensk v primarno izobraževanje (v %)	Bruto vpisni količnik žensk v sekundarno izobraževanje (v %)	Bruto vpisni količnik žensk v terciarno izobraževanje (v %)	Združeni bruto vpisni količnik za primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje (v %)	
							ženske	moški
Bahrajn	86,5	83,6	97,3	97	93	45	89	82
S. Arabija	79,4	69,3	93,7	57	51	33	58	59
Jemen	49*	33,4*	50,9**	63	21	5	42	68
Arabske države	69,9	59,7	80,4					
DVR	78,9	71,7	83,0					
Svet	..	74,4	84,2					

Opomba.: * zaradi nedostopnosti podatkov so uporabljene ocene Statističnega urada UNESCO za leto 2005

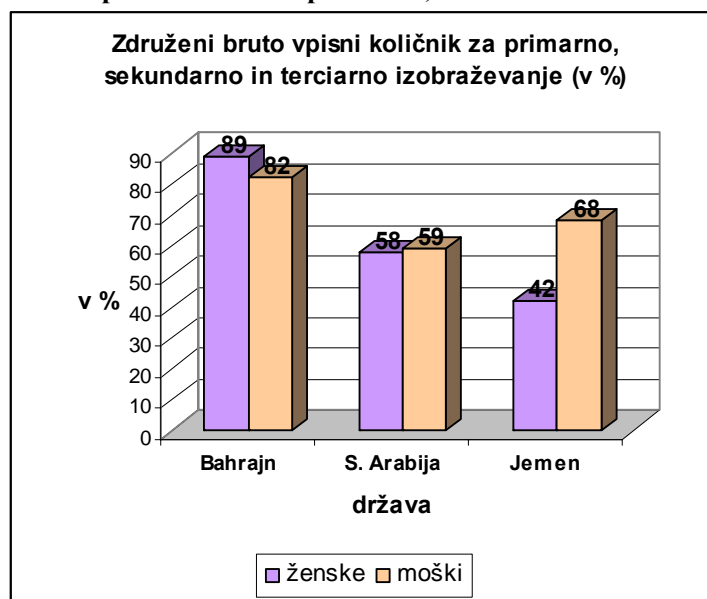
** zaradi nedostopnosti podatkov so uporabljeni podatki iz HDR 2005

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 363–366, 371–374).

Iz Tabele 2.5.1 razberemo, da je Bahrajn na področju izobraževanja zelo napredna država, pismenost med mladimi ženskami se približuje 100 %, prav tako je vpis žensk na primarno in sekundarno stopnjo izobraževanja več kot 90 %, sorazmerno veliko jih je vpisano tudi na terciarno stopnjo (45 %). Združeni bruto vpisni količnik pokaže, da se v povprečju šola celo več žensk (89 %) kot moških (82 %), kar je sicer značilnost predvsem razvitih držav. Medtem pa Saudova Arabija in Jemen na področju izobraževanja zaostajata – prva je nekje v povprečju držav v razvoju, pismenost odraslih žensk je 69,3 %, mladih pa 93,7 %. Vpisni količniki žensk so

relativno nizki (57 % za primarno, 51 % za sekundarno in 33 % za terciarno izobraževanje). Šola se približno enak odstotek žensk (58 %) kot moških (59 %), torej je dosežena enakost med spoloma, čeprav je delež šolajočega se prebivalstva še vedno nizek. V jemenskem izobraževanju so razlike med spoloma že bolj vidne, pismenih je le 33,4 % odraslih in približno polovica mladih žensk. Vpisni količnik žensk na primarni ravni je 63 %, na sekundarni 21 % in na terciarni samo še 5 %, opazimo pa lahko tudi, da se v Jemnu v skupnem seštevku šola skoraj četrtina več dečkov kot deklic.

Graf 2.5.1: Združeni bruto vpisni količnik za primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje

Vir: Lastni prikaz na podlagi Tabele 2.5.1.

2.6 Zdravje žensk s poudarkom na reproduktivnem zdravju

Ženske v arabskih državah, še posebej v najmanj razvitih, se soočajo z nesprejemljivo visokimi stopnjami tveganja obolevnosti in smrtnosti, povezani z nosečnostjo in reproduktivnimi funkcijami. Povprečna maternalna umrljivost²⁴ v arabskih državah je 270 smrti na 100.000 živorojenih otrok, vendar so znotraj tega velika odstopanja, kar pomeni, da imajo države, kot sta Somalija in Mavretanija, 1000 smrti, Katar pa npr. le 7. Delež porodov, pri katerih je prisotno strokovno osebje, v večini arabskih držav presega 80 % (arabsko povprečje je 72 %, povprečje DVR pa 59 %); spet pa je ta odstotek zelo nizek v najmanj razvitih državah te regije (UNDP:

²⁴ Maternalna umrljivost je število ženskih smrti na leto, povezanih z nosečnostjo na 100.000 živorojenih otrok (UNDP 2006: 408).

Regional Bureau for Arab States 2005: 70). Variira pa tudi glede na družbeni razred, saj je v Jemnu pri porodih dvajsetih odstotkov najrevnejših le v 7 % primerih prisotno kvalificirano osebje, medtem ko je pri dvajsetih odstotkih najbogatejših prisotno v polovici primerov (UNDP 2006: 310).

Povprečna stopnja rodnosti²⁵ ostaja visoka, čeprav je v obdobju 2000–2005 padla na 3,7 iz prejšnjih 4,13 v obdobju 1995–2000. To je še vedno sorazmerno visoka stopnja glede na povprečno stopnjo v DVR, ki znaša 2,9. Stopnje rodnosti so še posebej visoke v manj razvitih arabskih državah, kot je Jemen, ki pa nimajo zdravstvenega sistema, ki bi zagotavljal ustrezno nego nosečnicam in dojenčkom. Prav tako bodejo v oči posledice nezaželenih nosečnosti pri poročenih ženskah v arabskem svetu – te nimajo posledic le v splavih, ki lahko ogrozijo zdravje in življenje, ampak tudi v fizične in čustvene pritiske na matere in otroke. Tudi problema neplodnosti in spontanih splavov nista dovolj resno obravnavana (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 70, 71).

Tabela 2.6.1: Pričakovana dolžina življenja in reproduktivno zdravje

	Pričakovana dolžina življenja ob rojstvu (v letih)		Celotna stopnja rodnosti (št. rojstev na žensko)	Stopnja razširjenosti kontracepcije (% poročenih žensk med 15–49 let)	Porodi, pri katerih je navzoče strokovno zdravstveno osebje (% od vseh rojstev)	Maternalna umrljivost (na 100.000 živorojenih otrok)	
	ženske	moški				a)	b)
			2000 - 2005				
Bahrajn	76,0	73,2	2,5	62	98	46	28
S. Arabija	74,2	70,3	4,1	32	91	..	23
Jemen	62,4	59,7	6,2	21	27	370	570
Arabske države			3,7		72		
DVR			2,9		59		
Svet			2,7		63

a) Podatki, ki jih sporočajo posamezne nacionalne oblasti (zadnji dostopni podatki med leti 1990 – 2004).

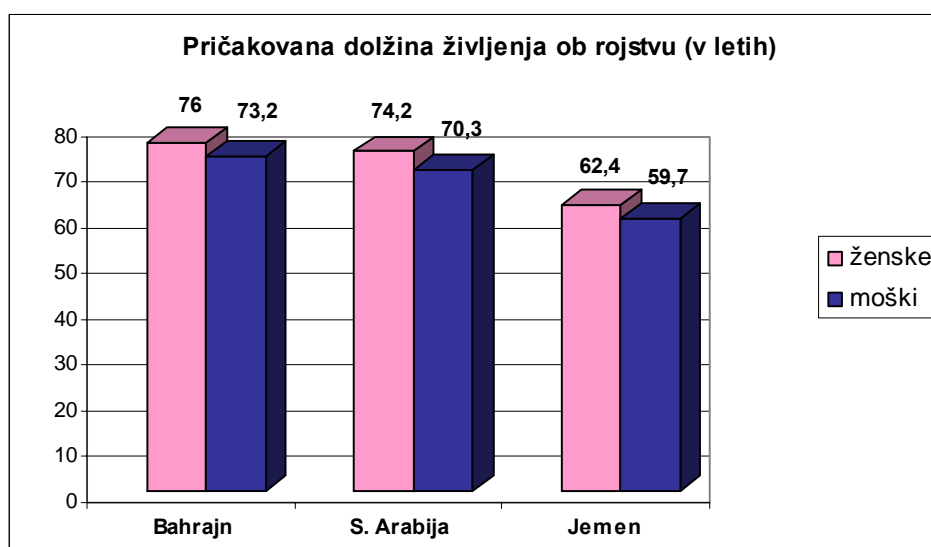
b) Prilagojeni podatki za leto 2000 na podlagi ocen UNICEF-a, Svetovne zdravstvene organizacije in UNDP (zaradi pogostega sporočanja premajhnih podatkov in napačnega klasificiranja s strani držav).

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 297–304, 315–318, 363–366).

²⁵ Celotna stopnja rodnosti je število otrok, ki bi jih v povprečju rodila ženska do konca svoje rodne dobe (UNDP 2006: 406).

Pregled podatkov za izbrane države nam pokaže, da je življenjska doba žensk v vseh treh državah za okoli 3 leta daljša od moške, kar pa je splošen pojav.²⁶ Stopnja rodnosti je najmanjša v Bahrajnu (2,5 otroka na žensko), sledi mu Saudova Arabija (4,1 otroka na žensko), najvišjo rodnost pa ima Jemen (6,2 otroka na žensko), skladno s tem je uporaba kontracepcijskih metod najvišja v Bahrajnu (uporablja jo 62 % žensk med 15-tim in 49-tim letom), v Saudovi Arabiji je ta odstotek 32, v Jemnu pa samo 21. Za matere in dojenčke je v Bahrajnu in Saudovi Arabiji dokaj dobro poskrbljeno, saj je navzočnost zdravstvenega osebja pri porodih v obeh državah višja od 90 %, maternalna umrljivost pa je 23 (Saudova Arabija) oz. 28 (Bahrajn) ženskih smrti na 100.000 živorojenih otrok, kar je primerljivo s stanjem v razvitih državah. Jemen na tem področju zelo zaostaja, pri porodih je le v 27-tih odstotkih primerov prisotno strokovno osebje (čeprav ta odstotek zelo variira glede na družbeni razred in gmotni položaj porodnice), umrljivost med ženskami pri porodu pa je po ocenah okoli 570 na 100.000 otrok, kar pomeni, da več kot 0,5 % porodnic ne preživi poroda, kar je zaskrbljujoče veliko.

Graf 2.6.1: Pričakovana dolžina življenja ob rojstvu za izbrane države

Vir: Lastni prikaz na podlagi Tabele 2.6.1.

2.7 *Politična participacija žensk*

V večini arabskih držav (z izjemo zalivskih) so ženske v petdesetih in šestdesetih letih preteklega stoletja dobile volilno pravico, aktivno in pasivno. Najprej je to pravico ženskam priznal Libanon leta 1952. Kasneje so ponekod (Jordanija, Maroko) poskušali povečati žensko parlamentarno

²⁶ Obstajajo dokazi, da maksimalna potencialna življenjska doba žensk ob enaki zdravstveni in prehranski preskrbi presega moško. V večini razvitih držav ženske preživijo moške v povprečju za šest do osem let (Anand in Sen 1995).

udeležbo z uvedbo kvot, vendar le-ta še danes v povprečju ostaja pod 10 % in tako med najnižjimi v svetu (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 9).

Največjo stopnjo participacije žensk v začetku leta 2006 je imel Irak (25,5 %), ki mu je sledila Tunizija (22,8 %), nato pa Sudan (14,7 %) in Sirija (12 %). Nekatere arabske države so poleg izvoljenih parlamentov ustanovile zgornje domove, v katerih je članstvo deloma ali v celoti imenovano. Na splošno bi lahko rekli, da izvršna oblast, ki imenuje člane, dodeli ženskam relativno večji delež, ki naj bi odtehtal slab uspeh na volitvah v spodnji dom (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 96).

V izvršni veji oblasti so bile ženske prisotne že od polovice prejšnjega stoletja (prva ministrica je bila imenovana leta 1956 v Egiptu). Število držav, ki imenujejo ženske na položaje v izvršni oblasti, se je v zadnjem času povečalo, tako trenutno ženske sodelujejo v vseh vladah, razen v saudski. Na splošno je več žensk v vladah republik (Egipt, Irak, Sirija in Tunizija) kot v vladah monarhij (kot so Jordanija, Maroko in zalivske države). V začetnih fazah so bili ženskam običajno dodeljeni resorji, ki zadevajo ženske, otroke in družbeni razvoj. Arabske ženske se še niso povzpele do pomembnih resorjev, kot so obramba, notranje ali zunanje zadeve, jih pa že najdemo v industrijskih, trgovinskih in komunikacijskih resorjih.

Tabela 2.7.1: Politična participacija žensk

	Leto uvedbe volilne pravice za ženske ²⁷		Leto, v katerem je bila prva ženska izvoljena ali imenovana v parlament	Mesta v parlamentu, ki jih zasedajo ženske (% od vseh mest)			Ženske v vladi na ministrski ravni (% od vseh mest)
	pasivna	aktivna		Spodnji dom ali enodomni parlament	Zgornji dom ali senat	Skupaj	
Bahrajn	1973, 2002*	1973, 2002*	2002 (imenovana)	0,0	15,0	7,5	8,7
S. Arabija	–	–	–	0,0	0,0	0,0	0
Jemen	1967, 1970	1967, 1970	1990 (izvoljena)	0,3	1,8	0,7	2,9

Opomba: * Ženske so aktivno in pasivno volilno pravico prvič imele na nacionalnih volitvah leta 2002.

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 380–383).

²⁷ Podatki se nanašajo na leto, ko sta bili pasivna in aktivna volilna pravica na nacionalnih volitvah priznani na univerzalni in enakopravni bazi. Kjer sta navedeni dve letnici, se prva nanaša na prvo delno priznanje volilne pravice ali na uvedbo samo pasivne ali aktivne volilne pravice (UNDP 2006: 383).

Če pogledamo stanje v izbranih državah, lahko ugotovimo, da so ženske formalno volilno pravico (tako aktivno kot pasivno) v Bahrajnu in Jemnu dobile konec šestdesetih oz. v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja – vendar je v Bahrajnu do leta 2002 niso mogle uživati na nacionalni in univerzalni ravni. V Saudovi Arabiji ženske še dandanes nimajo volilne pravice in tudi ni konkretnjših obetov, da bi jo kmalu dobile.

Glede politične participacije žensk so obravnavane države na repu lestvice, celo v primerjavi z ostalimi arabskimi državami. Nobene predstavnice v parlamentu nima Bahrajn, zelo nizek odstotek (0,3 %) ima tudi Jemen. Saudova Arabija nima izvoljenega zakonodajnega telesa. V zgornjem domu, kamor so člani imenovani, ima Bahrajn šest predstavnic, kar predstavlja 15 % celotnega članstva posvetovalnega sveta (Shura), v jemenski Shura pa je ta odstotek samo 1,8.

Vendar tudi imenovanje posameznic na visoke položaje ne pomeni, da se politični položaj žensk krepi – večinoma so izbrane iz vrst elite ali vladajoče stranke z namenom, da bi popravile videz ali ustregle zunanjim pritiskom – predvsem se to dogaja v avtokratskih režimih zalivskih držav. Prav tako sodelovanje žensk v visoki politiki v enostrankarskih sistemih nima velikega pomena, saj je v tem primeru zvestoba višje vrednotena kot učinkovitost (UNDP: Regional Bureau for Arab States 2005: 96–98).

3. PRIMERJAVA IZBRANIH DRŽAV

3.1 *Primerjava izbranih držav glede na indeks človekovega razvoja po spolu*

Kot smo videli že pri obrazložitvi postopka izračuna GDI, le-ta združuje dimenzije zdravstvenega stanja prebivalstva, stopnjo izobraženosti in spodoben življenjski standard, pri tem pa kaznuje neenakost glede na spol – večje so razlike po spolu na prej opisanih področjih, nižja je vrednost GDI-ja. GDI je bil prvič vključen v Poročilo o človekovem razvoju leta 1995.

Da nobena država na svetu ne obravnava svojih državljanek tako dobro kakor moških državljanov lahko razberemo tudi, če pregledamo zadnjih nekaj poročil o človekovem razvoju, saj nobena država ne dosega vrednosti GDI 1 (vrednost GDI najvišje uvrščene Norveške se giblje okoli 0,96).

Arabske države pri tem indeksu ne dosegajo tako slabih rezultatov, kakor bi pričakovali²⁸ – pri devetih državah od dvanajstih, ki imajo v zadnjem poročilu določeno vrednost tega indeksa, GDI presega 0,7; tri od njih imajo vrednost indeksa celo nad 0,8. To bi lahko pripisali izboljšanju osnovnih pogojev – tj. večji enakosti pri izobrazbi in zdravstvenemu stanju, ki se v zadnjih desetletjih močno popravilo, medtem ko so razlike pri dohodkih moških in žensk še vedno dokaj velike.

Poudariti je treba, da nam več kot sama vrednost GDI pove razlika med uvrstitvijo države na lestvici HDI in na lestvici GDI.²⁹ Pokaže namreč, kako so osnovne človekove zmožnosti oz. viri razporejene med spoloma (UNDP 1995: 2). Negativen rezultat pomeni, da ženske nimajo enakega dostopa do izobrazbe, zdravja in dohodka kot moški.

Kot je razvidno iz Tabele 3.1.1, imajo vse tri obravnavane države GDI položaj slabši od HDI položaja. Pri tem najbolj izstopa Saudova Arabija, ki ima na GDI lestvici za 10 mest slabši položaj kot na HDI lestvici, Bahrajn in Jemen pa imata za 3 mesta slabši položaj.

²⁸ Za medsebojno primerjavo arabskih držav je v Prilogi tabela z najpomembnejšimi indeksi in podatki, povzetimi iz Poročila o človekovem razvoju 2006.

²⁹ Nizka vrednost GDI je lahko posledica dejanskih neenakosti med spoloma kot tudi iz nizke povprečne vrednosti pri posameznih dimenzijah, ki jih meri indeks in je posledica slabše razvitosti države (UNDP 2006: 279).

Tabela 3.1.1: Indeks človekovega razvoja po spolu, vključno z vmesnimi indeksi

	GDI		Pričakovana dolžina življenja ob rojstvu (v letih)		Stopnja pismenosti med odraslimi nad 15 let (v %)		Združeni bruto vpisni količnik za primarno, sekundarno in terciarno izobraževanje (v %)		Ocena zasluženega dohodka (v pariteti kupne moči v USD)		HDI položaj – GDI položaj
	položaj	vrednost	ženske	moški	ženske	moški	ženske	moški	ženske	moški	
Bahrajn	38	0,849	76,0	73,2	83,6	88,6	89	82	9 654	29 107	-3
S. Arabija	72	0,744	74,2	70,3	69,3	87,1	58	59	3 486	22 617	-10
Jemen	117	0,462	62,4	59,7	33,4*	72,5*	42	68	397	1 346	-3

Opomba: * Zaradi nedostopnosti podatkov so uporabljene ocene Statističnega urada UNESCO za leto 2005.

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 283–286, 363–366).

Torej imajo od splošnega človekovega razvoja v svoji državi najmanj koristi saudske ženske, medtem ko imajo jemenske in bahrajnske slabše možnosti, vendar le-te od splošnih ne odstopajo v tolikšni meri. Razlike kažejo, da so v Saudovi Arabiji osnovne človekove zmožnosti oz. viri med spoloma najmanj enakomerno razdeljeni. Ob dejstvu, da gre za državo z relativno visokim BDP na prebivalca, lahko trdimo, da na položaj žensk močno vpliva družbena hierarhija spolov, ki ženske umešča v krog družine. Relativno ugoden položaj v primerjavi z moškimi imajo ženske v Bahrajnu, kjer je še posebej zanimiv podatek o združenem bruto vpisnem količniku, kjer se odraža podoben trend kot v zahodnoevropskih državah, da je v izobraževanje vključenih več žensk kot moških. Ne glede na visoko vključenost žensk v izobraževalni sistem pa razlike v ocenjenem dohodku kažejo na nizko stopnjo vključenosti žensk na trg delovne sile in nižji povprečni dohodek. Pri Jemnu se neenakost kaže v več dimenzijah indeksa GDI – izobrazbi in zaslužku. Tako pismenost žensk ne dosega niti polovice pismenosti moških, poleg tega je bruto vpisni količnik žensk več kot za tretjino nižji od bruto vpisnega količnika moških. Ocenjeni zaslužek žensk pa dosega le 30 % moškega.

Pregled vrednosti indeksa GDI izbranih držav pokaže, da ima skladno s pričakovanji najvišji GDI Bahrajn (0,849), sledita mu Saudova Arabija (0,744) in Jemen (0,462). Slednji sodi med države z vrednostjo GDI pod 0,5 za katere lahko rečemo, da so ženske dvakratno depriviligirane – zaradi spolne neenakosti in splošnega zaostajanja države v razvoju.

3.2 Primerjava izbranih držav glede na merilo razporejenosti moči po spolu

GEM je bil prav tako kakor GDI prvič vključen v Poročilo o človekovem razvoju leta 1995 in kaže udeležbo žensk v javnem življenju (vključenost v ekonomsko in politično sfero). Treba je povedati, da za mnogo držav GEM ni mogoče izračunati; tudi med arabskimi državami so med dvajsetimi državami samo štiri, ki imajo določeno vrednost GEM (Združeni arabski emirati, Saudova Arabija, Egipt in Jemen). Za Bahrajn smo zato uporabili podatke iz HDR 2005.

Pri preučitvi posameznih komponent indeksa GEM lahko opazimo, da ženske v strokovnih in tehničnih poklicih zasedajo od 6 do 19 %. Najvišjo vrednost ima Bahrajn, kar je povezano z višjo stopnjo tehnološkega napredka države in visoko stopnjo izobraženosti žensk tudi na terciarni stopnji. Najvišjo vrednost žensk na visokih uradniških in direktorskih mestih pa zasledimo v Saudovi Arabiji (31 %). Omenjeni odstotek je relativno visok, saj je Saudova Arabija brez formalne zakonodajne oblasti in ženske v tej državi še vedno nimajo volilne pravice.

Tabela 3.2.1: Merilo razporejenosti moči po spolu

država	GEM		Mesta v parlamentu, ki jih zasedajo ženske (% od vseh mest)	Ženske v zakonodajni oblasti ter na visokih uradniških in direktorskih mestih (% od vseh mest)	Ženske v strokovnih in tehničnih poklicih (% od vseh mest)	Razmerje med ocenjenim moškim dohodkom in ocenjenim dohodkom žensk	
	položaj						
	HDR 2005	HDR 2006					
Bahrajn*	68	..	0,393	7,5 **	10	19	0,31
S. Arabija	78	74	0,242	0,0	31	6	0,15
Jemen	80	75	0,128	0,7	4	15	0,30

Opomba: *V HDR 2006 ni podatkov za Bahrajn, zato so uporabljeni podatki za to državo iz HDR 2005.

** Ženske so aktivno in pasivno volilno pravico prvič imele na nacionalnih volitvah leta 2002.

Vir: UNDP: Human Development Report (2005: 303) in UNDP: Human Development Report (2006: 367–370).

Primerjava položaja vseh treh držav glede na uvrstitev na lestvici indeksa GEM pokaže,³⁰ da so uvrščene pri dnu le-te, Jemen zaseda celo zadnje mesto na lestvici 80-ih držav. Navedeno potrjuje predpostavko o nižji vključenosti žensk v javno sfero v arabskih državah. Nizke vrednosti indeksa GEM od 0,128 za Jemen do 0,393 za Bahrajn kažejo, da v ženske izbranih državah zaradi še

³⁰ Ker v HDR 2006 ni podatkov za Bahrajn, smo v primerjavi uporabili podatke iz HDR 2005.

vedno močno prisotnih tradicionalnih vzorcev ne morejo soodločati pri pomembnih družbenih vprašanjih in imajo omejen nadzor nad ekonomskimi viri. V državah, kjer vrednost indeksa GEM ne dosega 0,3, ni mogoče pričakovati da bo prišlo do dejanskih premikov v udeležbi žensk na področju plačanega dela in v javnem življenju. Glede na to, da je ta vrednost v izbranih državah presežena zgolj v Bahrajnu, je mogoče trditi, da bo treba v Saudovi Arabiji in Jemnu uveljaviti številne ukrepe, ki bi ženskam omogočili, da aktivno prispevajo k družbenim spremembam in izboljšanju lastnega položaja.

3.3 *Primerjava izbranih držav glede na gospodarsko rast in zaposlenost žensk*

Regija Bližnji vzhod in Severna Afrika v zadnjih letih doživlja visoke stopnje gospodarske rasti – predvsem so le-te izjemne v državah izvoznicah nafte, ker so cene naftnih derivatov v tem obdobju stalno naraščale. Tako je bila povprečna gospodarska rast v regiji leta 2006 5,6 %, v letu poprej pa celo 6 %, kar je velik porast v primerjavi s koncem devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko je bila povprečna rast 3,7 %. Rast v regiji ni bila enakomerno porazdeljena – medtem ko imajo naftna gospodarstva³¹ skladne vzorce rasti, gospodarstva, ki niso bogata z viri, že čutijo negativen vpliv rasti cen nafte. Za razliko od prejšnjih naftnih šokov (oz. boomov) si sedaj naftna gospodarstva zagotavljajo likvidnost z ustvarjanjem zunanjih rezerv in razpršitvijo bogastva iz naftnih poslov v tuje terjatve, kar bo predstavljalo zanesljiv vir prihodkov v bodoče, tudi ko bodo naftne rezerve večinoma že izčrpane (World Bank 2006: xv).

Zadnji naftni šok je ugodno vplival tudi na povečanje finančne aktivnosti v regiji, saj je porast likvidnosti povzročil vzpon kreditov, delniškega trga in trga nepremičnin – spet so največ koristi imela naftna gospodarstva, vendar se je del koristi prelil tudi v države, ki niso bogate z viri (v obliki čezmejnih vlaganj, nakazil in turizma). Bolj zaskrbljujoče pa je, da finančni trgi nimajo neposredne povezave z zasebnim gospodarstvom, torej podjetja le težka pridejo do kreditov, ker so ti dostopni le ozkemu krogu (World Bank 2006: xvi–xvii).

Na splošno je opazen zaostanek naftnih gospodarstev pri izvedbi strukturnih reform – izboljšanja podjetniške klime in liberalizaciji trgovine kot tudi pri napredku v smeri boljšega delovanja in dostopnosti javnega sektorja – v smislu političnih in civilnih svoboščin, svobode informiranja itd. (World Bank 2006: xvii–xviii).

³¹ Vodilne proizvajalke nafte v regiji so Alžirija, Bahrajn, Iran, Irak, Katar, Kuvajt, Libija, Oman, Saudova Arabija, Sirija, Jemen in Združeni arabski emirati (World Bank 2006: xv).

Kot je bilo omenjeno že v prejšnjem poglavju, je participacija žensk v regiji Bližnji vzhod in Severna Afrika skoraj za polovico nižja kot je povprečje v DVR. To nas napelje na misel, da poleg razlik v zaslužkih in nedostopnosti nekaterih poklicev in delovnih mest za ženske obstajajo še dodatne ovire, ki jim otežujejo vstop na trg delovne sile. Dinamiko vstopanja na trg dela v arabskem svetu v veliki meri določa t. i. *tradicionalna paradigma spolov*, ki predvideva, da se bo ženska (zgodaj) poročila, da bo k družinskemu blagostanju prispevala predvsem kot gospodinja in da bo na čelu družine moški, ki bo preživljal celotno družino. V vlogi žene in matere je ženska dojeta kot podrejena in pod zaščito moškega, ki je tudi posrednik pri njeni interakciji z družbo in državo (World Bank 2004: 93, 94). V spodnji tabeli lahko podrobneje preučimo zvezo med stopnjo gospodarske rasti in zaposlenostjo v posamezni državi.

Tabela 3.3.1: Gospodarska rast in stopnja ekonomske aktivnosti žensk

Država	Gospodarska rast (v %)	Stopnja ekonomske aktivnosti žensk (v %)	Stopnja (v %) glede na moško ekonomsko aktivnost	Delovna sila
	leto 2004			
Bahrajn	5,4 ^(a)	29,2 ^(c)	33 ^(c)	352.000 ^(d)
Saudova Arabija	5,3 ^(a)	17,3 ^(c)	22 ^(c)	7.125.000 ^(d)
Jemen	3,2 ^(a)	29,4 ^(c)	39 ^(c)	5.759.000 ^(d)
MENA (glej op. št. 5)	5,6 ^(b)			
Države z obiljem naravnih virov in delovne sile (DONVDS)	4,7 ^(b)			
Države z obiljem naravnih virov, uvoznice delovne sile (DONVUDS)	6,5 ^(b)			

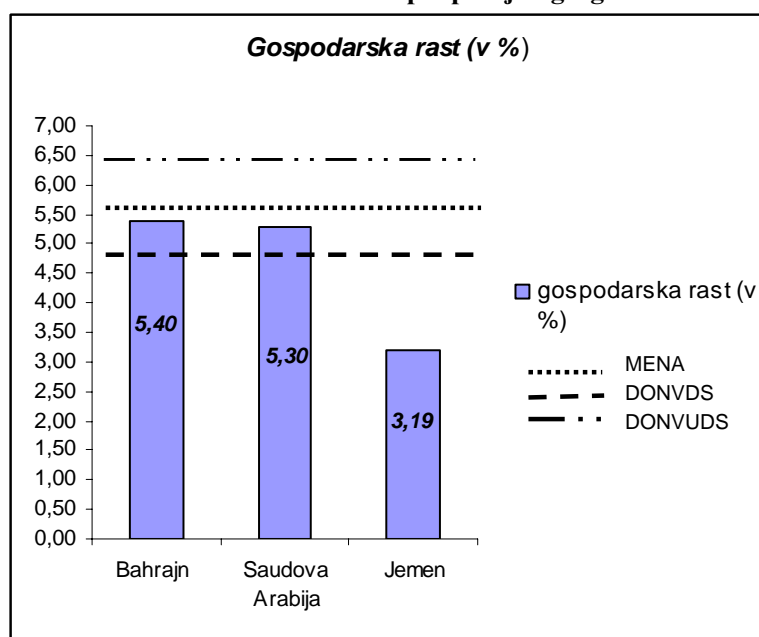
Viri:

- (a) World Bank Group 2007/a, 2007/b, 2007/c in 2007/d;
- (b) World Bank 2006: xvii;
- (c) UNDP: Human Development Report (2006: 375–378);
- (d) CIA – The World Factbook 2007/b in 2007/c.

Za izbrane države lahko rečemo, da imajo relativno visoke stopnje gospodarske rasti. Visoka gospodarska rast držav odraža, da gre za hitro rastoča gospodarstva, kar je v omenjenih državah povezano z izkoriščanjem naftnih bogastev. V letu 2004 je realna rast BDP v Bahrajnu dosegla 5,4 %, v Saudovi Arabiji 5,3 % in v Jemnu 3,2 %. Pregled stopnje zaposlenosti žensk v obravnavanem letu (2004) pa nam pokaže, da ima najvišjo stopnjo zaposlenosti žensk Jemen (29,4 %), najnižjo pa Saudova Arabija. Pri tem je treba izpostaviti, da v Bahrajnu in Saudovi

Arabiji velik del BDP ustvari imigrantska delovna sila – tujci predstavljajo v Bahrajnu 44 %, v Saudovi Arabiji pa 35 % prebivalstva v starostni skupini 15 do 64 let (CIA – The World Factbook 2007/a in CIA – The World Factbook 2007/b). Gre za državi, ki delovno silo uvažata, medtem ko sodi Jemen med države z obiljem delovne sile.³²

Graf 3.3.1: Gospodarska rast v izbranih državah in povprečja agregatov držav

Vir: Lastni prikaz na podlagi Tabele 3.3.1.

Delež ženske delovne sile je znatno manjši kot v drugih delih sveta in nižji, kot bi bilo pričakovati ob upoštevanju stopenj rodnosti, izobrazbe in starostne strukture ženske populacije. Ženske so v tem primeru tako rekoč »nedotaknjen vir« – predstavljajo 49 odstotkov prebivalstva regije, v nekaterih državah je delež študentk na univerzah celo 63-odstoten – vendar predstavljajo v povprečju samo 28 odstotkov delovne sile (World Bank 2004: 2).

Na podlagi predstavljenih podatkov ne moremo trditi, da se nižja stopnja aktivnosti žensk odraža v slabšem gospodarskem položaju držav oziroma vpliva na višjo stopnjo gospodarske rasti. Dejstvo je, da je gospodarska rast močno povezana predvsem z drugimi ekonomskimi kategorijami, kot so razpoložljivost naravnih bogastev, uvoz, izvoz, tehnološka razvitost izbranih držav in podobno. Vendar raziskovanje navedenih vplivov presega okvire pričujoče diplomske naloge.

³² Svetovna banke v regiji MENA kot bogate z viri in z obiljem delovne sile klasificira naslednje države: Alžirija, Iran, Irak, Sirija in Jemen; države bogate z viri, ki uvažajo delovno silo, pa so Bahrajn, Katar, Kuvajt, Libija, Oman, Saudova Arabija in Združeni arabski emirati (World Bank 2006: xvii).

Ob upoštevanju obeh spremenljivk (gospodarske rasti in stopnje zaposlenosti žensk) ne moremo trditi, da bi stopnja zaposlenosti žensk neposredno vplivala na gospodarsko rast. Druge hipoteze, da se bo nižja stopnja ekonomske aktivnosti žensk (zaposlenosti ženske delovne sile) odražala v ekonomskem nazadovanju držav, torej ne moremo potrditi.

Vendar lahko predvidevamo, da bo v bodoče predvsem zaradi usihanja naftnih bogastev in preusmerjanja v storitveni sektor v Saudovi Arabiji in Bahrajnu v teh dveh državah moralo priti do aktivacije ženske delovne sile ali pa bodo morali uvažati dodatno delovno silo – predvsem visoko izobražena ženska delovna sila, ki sedaj ostaja doma bi lahko za državi pomenila velik razvojni potencial, vendar bi za njeno polno udeležbo na trgu delovne sile morala biti presežena mnoga tradicionalna prepričanja in omejitve ter izpeljane spremembe na trgu dela. Jemen mora po drugi strani šele dohiteti prej omenjeni državi na področju zdravstvenega varstva in izobraževalnih možnosti (za oba spola, vendar še posebej za ženske), da bi se lahko prebil iz spiska najmanj razvitih držav in okreplil svoje gospodarstvo.

4. ZAKLJUČEK

Sociološka in antropološka raziskovanja ugotavljajo, da je hierarhija spolov družbeno konstruiran pojav. Tradicija in običaji v veliki meri določajo možnosti posameznika, da v polnosti uresniči svoje potencialne. Nenehno obnavljanje kulturnih vzorcev določa vlogo spolov, delitev dela in položaj v družbi. Arabske družbe v veliki meri omejujejo vlogo žensk na skrb za dom in družino in niso naklonjene vstopanju žensk na trg dela in njihovem političnemu udejstvovanju. Vendar pa se tudi arabske družbe med seboj zelo razlikujejo in različno strogo interpretirajo načela in norme, ki veljajo v vsakdanjem življenju.

Tudi v obravnavanih državah se v osnovi enake tradicionalne premise različno interpretirajo in imajo različno težo. V Bahrajnu sta tradicija in islam oslABLJENA, kar je do neke mere dediščina britanskih kolonizatorjev, pa tudi vpliv zahoda. Čeprav je v veljavi šeriatsko pravo, ustava predvideva enakost spolov. V državi obstajajo tudi ženske organizacije, ki delujejo v smeri večje emancipacije žensk in težijo k preseganju konzervativnih okvirov. Tradicionalne omejitve so v Saudovi Arabiji veliko močnejše kakor v drugih dveh državah, predvsem po zaslugi vahabizma, ki podpira rigorozni islam. Ženske imajo zaradi mnogih prepovedi (npr. ločevanje po spolu tudi na delovnem mestu, prepoved javnega združevanja) in strogih kazni strogo omejen družbeni prostor, v katerem lahko delujejo. V Jemnu so že znotraj same države vidne razlike – v južnem delu so prisotni ostanki socializma, medtem ko je severni bolj islamističen, čeprav v obeh veljajo enaki zakoni. Ženske nevladne organizacije se sicer pojavljajo, vendar so usmerjene k ohranjanju tradicionalne vloge žensk. Prizadevajo si za izboljšanje položaja žensk znotraj družine, ne pa tudi širše družbe.

Položaj žensk v treh izbranih arabskih državah tako predstavlja svojevrsten paradoks. V preteklih desetletjih so vlaganja v izobraževanje in zdravje dala dobre rezultate in je na teh dveh področjih v mnogih državah dosežena skoraj popolna enakost spolov. Vendar zaradi omejitev, ki jih postavljajo tradicija in običaji, ženske le počasi vstopajo v področje javnega življenja, kar nenazadnje kaže tudi primerjava podatkov za izbrana področja. Izmed osnovnih človekovih možnosti jim je kratena možnost dela zunaj doma, sodelovanja v politiki ter možnost samostojnega razmišljanja in načrtovanja življenja.

Na področju enakosti spolov v zdravstvu in izobraževanju je stanje v Bahrajnu in Saudovi Arabiji skoraj primerljivo z zahodnimi državami, vzrok temu so prav gotovo tudi velika javna vlaganja v

ta dva sistema. V Jemnu pa je dostopnost do zdravstvenih storitev še vedno v veliki meri pogojena z gmotnim položajem posameznika in je splošna raven dostopnosti teh storitev sorazmerno nizka, kar ima posledice: visoka umrljivost žensk ob porodu in nižja življenjska doba, predvsem med nižjimi sloji.

Ekonomska participacija žensk je, kot je običajno v arabskem svetu, dokaj nizka – nikjer ni zaposlena več kot tretjina ženske delovne sile. Družba ima po eni plati koristi, če ženske obdrži znotraj štirih domačih sten, saj skrbijo za otroke in dom ter opravijo pomembno neplačano gospodinjsko delo. Vendar je potencial, ki ga predstavljajo ženske, predvsem visoko izobražene, na ta način neizkoriščen, saj je njihova participacija in prispevek na ekonomskem področju omejena. Vprašanje je, kdaj se tehtnica družbenih koristi prevesi in kdaj postanejo ženske kot formalna delovna sila nepogrešljive. Jemen ima kljub nižjemu BDP in nižji izobrazbeni strukturi prebivalstva višjo stopnjo participacije ženske delovne sile kot Bahrajn in Saudova Arabija. Razlike v dohodkih so v vseh treh zelo velike (moški v povprečju zaslužijo od trikrat pa celo do šestkrat več kakor ženske).

Politična participacija je v vseh treh državah zelo nizka. V Saudovi Arabiji ženske nimajo niti formalne možnosti aktivnega ali pasivnega vključevanja v politično arena (nimajo volilne pravice), medtem ko jo v Jemnu in Bahrajnu imajo, vendar ne na vladni ne na parlamentarni ravni njihova udeležba ne presega 10 %. Ženske na vodilnih položajih so maloštevilne, njihov vpliv pa ostaja na simbolni ravni.

Na podlagi zgoraj zapisanega lahko prvo hipotezo delno potrdimo, saj tradicija zelo močno vpliva na ekonomsko in politično participacijo, medtem ko so možnosti za dostop do zdravstva in izobraževanja že v dobršni meri enake moškim – ob predpostavki, da je raven zdravstvenega in šolskega sistema v posamezni državi na zadovoljivi ravni, kar je pogojeno s splošnim gospodarskim položajem države in javnimi vlaganji. Poleg tradicije pa na slabe možnosti žensk zagotovo vplivata tudi pomanjkanje finančnih sredstev (v primeru Jemna) in pomanjkanje politične volje (kar je najbolj vidno v Saudovi Arabiji, delno pa tudi v drugih dveh državah).

Po drugi strani neposredne povezave med ekonomsko participacijo žensk in gospodarsko rastjo ne moremo potrditi. Države primanjkljaj ženske delovne sile v formalnem sektorju kompenzirajo z uvozom tuje delovne sile, tehnološkim napredkom in dohodkom iz dejavnosti z visoko dodano vrednostjo (kot je npr. naftna industrija, bančni posli itd.). Zatorej vse doživljajo relativno visoke

stopnje gospodarske rasti v zadnjih letih, kar je povezano z visokimi cenami nafte na svetovnih trgih (pri Jemnu je ta vpliv nekoliko manj viden, ker njegovo gospodarstvo ne temelji v tolikšni meri na naftni industriji kot pri drugih dveh državah). Vendar se zaradi zmanjševanja naftnih zalog v prihodnje ne bodo mogle v tolikšni meri zanašati na prihodke iz petrokemične dejavnosti, preusmerjanje v storitveni sektor pa bo po vsej verjetnosti zahtevalo večjo udeležbo žensk na trgu dela. Neenakost spolov nima negativnih posledic samo za ženske, temveč tudi na družbo kot celoto, saj omejuje uporabo enega njenih najbolj dragocenih virov – človeškega kapitala.

Na koncu je pomembno poudariti, da ne delujejo vsi običaji in tradicije v škodo ženskih pravic. Vendar obstoj običajev, kot so uboji iz časti, nepriznavanje lastninskih pravic in diskriminacija na kateremkoli področju, predstavlja odkrito nasilje nad ženskami in jih je nemogoče spregledati ali opravičevati na podlagi tradicije, kulture ali družbenega konformizma. Kulturni relativizem je pogosto samo izgovor, ki dopušča oz. podpira obstoj družbenih običajev, ki so diskriminatorni in včasih celo popolnoma nehumani do žensk. Opravičevanje položaja s tradicijo, izraženo v obliki pridržkov na Konvencijo o odpravi vseh vrst diskriminacije žensk ne bi smelo biti dopustno. Prav tako lahko rečemo, da so človekove pravice (in s tem tudi pravice žensk) nujna in univerzalna zahteva. Jasno bi morala biti izražena tudi takrat, ko so okoliščine nenaklonjene.

5. SEZNAM VIROV

5.1 *Sekundarni viri*

Al-Qazzat, Ayad (n. d.): *Education of Women in the Arab World*. Cornell University Library Gateway. Dostopno na <http://www.library.cornell.edu/colldev/mideast/awomeduc.htm> (27. februar 2007).

Anand, Sudhir in Amartya Sen (1995): *Gender Inequality in Human Development: Theories and Measurement*. Dostopno na http://hdr.undp.org/docs/publications/ocational_papers/oc19a.htm#fl (30. marec 2007).

Billson, Janet Mancini in Carolyn Fluehr-Lobban (ur.) (2005): *Female well-being: toward a global theory of social change*. London, New York: Zed Books.

Calhoun, Craig (ur.) (2002): *Dictionary of the Social Sciences, Oxford Reference Online*. Oxford: Oxford University Press. Dostopno na <http://www.oxfordreference.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t104.e1698> (3. marec 2007).

CIA – The World Factbook (2007/a): *Bahrain*. Dostopno na <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ba.html> (27. februar 2007).

CIA – The World Factbook (2007/b): *Saudi Arabia*. Dostopno na <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/sa.html> (26. februar 2007).

CIA – The World Factbook (2007/c): *Yemen*. Dostopno na <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ym.html> (25. februar 2007).

Encyclopaedia of the Orient: *Yemen*. Dostopno na <http://lexicorient.com/e.o/uyemen.htm> (25. februar 2007).

Furlan, Nadja (2006): *Manjkajoče rebro: ženska, religija in spolni stereotipi*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Hassan, Riffat (n. d.): *Are Human Rights Compatible with Islam? The Issue of the Rights of Women in Muslim Communities*. Dostopno na: <http://religiousconsultation.org/hassan2.htm> (2. februar 2007).

Human Rights Watch (2006): *Domestic Workers Abused Worldwide*. Dostopno na <http://hrw.org/english/docs/2006/07/26/singap13804.htm> (26. februar 2007).

Human Rights Watch World Report (2001): *Yemen: Human Rights Developments*. Dostopno na <http://www.hrw.org/wr2k1/mideast/yemen.html> (25. februar 2007).

Husain, Mir Zohair (2006): *Global studies: Islam and the Muslim world*. Dubuque (IA): McGraw-Hill.

International Labour Organisation (ILO) (2000): *Gender! A Partnership of Equals: The Arab Region Making progress*. Geneve. Dostopno na <http://www.ilo.org/public/english/region/ampro/cinterfor/temas/gender/doc/pacto/arab.htm> (27. februar 2007)

Jalušič, Vlasta in Dean Zagorac (ur.) (2004): *Človekove pravice žensk: uvodna pojasnila in dokumenti*. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Jogan, Maca (1990): *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Jogan, Maca (2001): *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Juschka, Darlene M. (ur.) (2001): *Feminism in the study of religion: a reader*. London, New York: Continuum.

Karmi, Ghanda (1996): Women, Islam and Patriarchalism. V Moghissi, Haideh (ur.) *Women and Islam: Critical Concepts in Sociology*, 165–179. London, New York: Routledge.

Keddie, Nikki R. (1990): The past and present of women in the Muslim world. V Moghissi, Haideh (ur.) *Women and Islam: Critical Concepts in Sociology*, 53–79. London, New York: Routledge.

Kerševan, Marko in Nina Svetlič (2003): *Koran: o Koranu, Bogu, islamu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Library of Congress – Federal Research Division (2006/a): *Country Profile – Saudi Arabia*. Dostopno na http://memory.loc.gov/frd/cs/profiles/Saudi_Arabia.pdf (26. februar 2007).

Library of Congress – Federal Research Division (2006/b): *Country Profile – Yemen*. Dostopno na <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Yemen.pdf> (25. februar 2007).

MSN Encarta (2007/a): *Bahrain*. Dostopno na http://encarta.msn.com/encyclopedia_761568494_3/Bahrain.html (27. februar 2007).

MSN Encarta (2007/b): *Bahrain*. Dostopno na http://encarta.msn.com/encyclopedia_761568494_4/Bahrain.html#s5 (27. februar 2007).

Neubauer, Vijolica (ur.) (1997): *Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk: uresničevanje določil konvencije v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.

Neubauer, Vijolica (ur.) (1996) *Poročilo o četrti svetovni konferenci o ženskah*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.

Nussbaum, Martha C. (1999): *Sex and social justice*. New York, London: Oxford University Press

Nussbaum, Martha C. (2001): *Women and human development: the capabilities approach*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Smrke, Marjan (2000): *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sen, Amartya Kumar (2002): *Ekonomija blaginje: izbrane razprave*. Ljubljana: Založba /*cf.

Stein, Jane S. (1997): *Empowerment and women's health: theory, methods, and practice*. London, New Jersey: Zed Books.

Todaro, Michael P. (1995): *Economic development, Fifth edition*. New York, London: Longman.

Turner, Bryan S.(ur.) (2006): *The Cambridge dictionary of sociology*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

United Nations Development Programme – UNDP (1995): *Human Development Report: Gender and human development*. New York. Dostopno na http://hdr.undp.org/reports/global/1995/en/pdf/hdr_1995_overview.pdf (26. marec 2007), http://hdr.undp.org/reports/global/1995/en/pdf/hdr_1995_ch1.pdf (26. marec 2007), http://hdr.undp.org/reports/global/1995/en/pdf/hdr_1995_ch5.pdf (26. marec 2007), http://hdr.undp.org/reports/global/1995/en/pdf/hdr_1995_ch6.pdf (26. marec 2007).

United Nations Development Programme – UNDP (2005): *Human Development Report: International cooperation at a crossroads: aid, trade and security in an unequal world*. New York. Dostopno na http://hdr.undp.org/reports/global/2005/pdf/HDR05_complete.pdf (26. marec 2007).

United Nations Development Programme – UNDP: Regional Bureau for Arab States (2005): *Arab Human Development Report: Towards the Rise of Women in the Arab World*. New York. Dostopno na http://www.grc.ae/download_content.php?dp=MjQ0MTctMC0xNjc4Nw%3D%3D (26. marec 2007).

United Nations Development Programme – UNDP (2006): *Human Development Report: Beyond scarcity: Power, poverty and the global water crisis*. New York. Dostopno na <http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf> (26. marec 2007).

UNDP – POGAR/a: *Programme on Governance in the Arab Region: Gender and Citizenship: Country Profiles – Bahrain*. Dostopno na <http://gender.pogar.org/countries/gender.asp?cid=2> (2. marec 2007).

UNDP – POGAR/b: *Programme on Governance in the Arab Region: The Gender and Citizenship Initiative: Country Profiles – Saudi Arabia*. Dostopno na <http://gender.pogar.org/countries/gender.asp?cid=16> (2. marec 2007).

UNDP – POGAR/c: *Programme on Governance in the Arab Region: Gender and Citizenship: Country Profiles – Yemen*. Dostopno na <http://gender.pogar.org/countries/gender.asp?cid=22> (2. marec 2007).

United Nations Population Fund – UNFPA (2005): *State of World Population 2005*. Dostopno na <http://www.unfpa.org/swp/2005/english/ch1/index.htm> (11. februar 2007).

Visvanathan, Nalini, Lynn Duggan, Laurie Nisonoff in Nan Wiegersma (ur.) (2005): *The Women, Gender and Development Reader*. London, New York: Zed Books.

Wikipedia (2007/a): *Shura*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Shura> (25. februar 2007).

Wikipedia (2007/b): *Wahhabism*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Wahhabi> (26. februar 2007).

Wikipedia (2007/c): *Saudi Arabia*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Saudi_Arabia (26. februar 2007).

World Bank Group (2004/a): *GenderStats: Bahrain*. Dostopno na <http://devdata.worldbank.org/genderRpt.asp?rpt=labor&cty=BHR,Bahrain&hm=home2> (5. marec 2007).

World Bank Group (2004/b): *GenderStats: Saudi Arabia*. Dostopno na <http://devdata.worldbank.org/genderRpt.asp?rpt=labor&cty=SAU,Saudi%20Arabia&hm=home2> (5. marec 2007).

World Bank Group (2004/c): *GenderStats: Yemen*. Dostopno na <http://devdata.worldbank.org/genderstats/genderRpt.asp?rpt=labor&cty=YEM,Yemen,%20Rep.&hm=home2> (5. marec 2007).

World Bank Group (2007/a): *Data Query*. Dostopno na <http://devdata.worldbank.org/data-query/> (16. marec 2007).

World Bank Group (2007/b): *Bahrain Data Profile*. Dostopno na <http://devdata.worldbank.org/external/CPProfile.asp?PTYPE=CP&CCODE=BHR> (16. marec 2007).

World Bank Group (2007/c): *Saudi Arabia Data Profile*. Dostopno na <http://devdata.worldbank.org/external/CPProfile.asp?PTYPE=CP&CCODE=SAU> (16. marec 2007).

World Bank Group (2007/d): *Yemen Data Profile*. Dostopno na <http://devdata.worldbank.org/external/CPProfile.asp?PTYPE=CP&CCODE=YEM> (16. marec 2007).

WomenWatch (2007/a): UN Information and Resources on Gender Equality and Empowerment of Women: *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – Overview of the Convention*. Dostopno na <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/> (4. januar 2007).

WomenWatch (2007/b): UN Information and Resources on Gender Equality and Empowerment of Women: *CEDAW: States parties*. Dostopno na <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/states.htm> (4. januar 2007).

WomenWatch (2007/c): UN Information and Resources on Gender Equality and Empowerment of Women: *Committee on the Elimination of Discrimination against Women*. Dostopno na <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm> (31. januar 2007).

WomenWatch (2007/d): UN Information and Resources on Gender Equality and Empowerment of Women: *Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*. Dostopno na <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/> (31. januar 2007).

WomenWatch (2007/e): UN Information and Resources on Gender Equality and Empowerment of Women: *CEDAW Sessions: Declarations, Reservations and Objections to CEDAW*. Dostopno na <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reservations-country.htm> (28. februar 2007).

World Bank (2004): *Gender and Development in the Middle East and North Africa: Women in the Public Sphere*. Washington, D.C. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/03/09/000090341_20040309152953/Rendered/PDF/281150PAPER0Gender010Development0in0MNA.pdf (16. marec 2007).

World Bank (2006): *Middle East and North Africa region: Economic Developments and Prospects: Financial markets in a new age of oil*. Washington D.C. Dostopno na <http://siteresources.worldbank.org/INTMENA/Resources/MENA-EDP2006.pdf> (16. marec 2007).

5.2 Primarni viri

Dunajska deklaracija in delovni program (1993). Svetovna konferenca o človekovih pravicah: Dunajska deklaracija. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

Kairska deklaracija o človekovih pravicah v islamu (2003). Človekove pravice: Zbirka mednarodnih dokumentov. II. del. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (1995). Človekove pravice: Zbirka mednarodnih dokumentov. I. del. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (1995). Človekove pravice: Zbirka mednarodnih dokumentov. I. del. Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.

Pekinška deklaracija in izhodišča za ukrepanje (1996). Neubauer, Vijolica (ur.) Poročilo o četrti svetovni konferenci o ženskah. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.

Resolucija o nadaljnjih ukrepih in pobudah za izvrševanje Pekinške deklaracije in Izhodišč za ukrepanje, sprejeta in razglašena z resolucijo Generalne skupščine A/RES/S-23/3, 16. novembra 2000. Dostopna na <http://www.un.org/womenwatch/daw/followup/ress233e.pdf> (15. februar 2007).

Ustanovna listina Združenih narodov, sprejeta 26. junija 1945, stopila v veljavo 24. oktobra 1945. Dostopna na www.pf.uni-lj.si/datoteke/razno/Ustanovna%20listina%20ZN.doc (15. februar 2007).

6. PRILOGE

Priloga: Pregled indeksov za arabske države

Uvrstitev na lestvici HDI		HDI (vrednost)	GDI (vrednost)	HDI rang – GDI rang	GEM (vrednost)	BDP na prebivalca (v PKM v USD)	Uvrstitev na lestvici BDP na prebivalca (v PKM v USD) – uvrstitev na lestvici HDI
<i>Visoka stopnja človekovega razvoja</i>							
33.	Kuvajt	0,871	0,864	–1	..	19.384	2
39.	Bahrajn	0,859	0,849	–3	..	20.758	–10
46.	Katar	0,844	19.844	–14
49.	Združeni arabski emirati	0,839	0,829	0	0,353	24.056	–25
56.	Oman	0,810	0,785	–10	..	15.259	–14
<i>Srednja stopnja človekovega razvoja</i>							
64.	Libija	0,798	7.570	7
76.	Saudova Arabija	0,777	0,744	–10	0,242	13.825	–31
78.	Libanon	0,774	5.837	13
86.	Jordanija	0,760	0,747	0	..	4.688	16
87.	Tunizija	0,760	0,744	–3	..	7.768	–18
100.	Okupirana palestinska ozemlja	0,736	26
102.	Alžirija	0,728	0,713	–2	..	6.603	–19
107.	Sirija	0,716	0,702	–2	..	3.610	8
111.	Egipt	0,702	0,262	4.211	–2
123.	Maroko	0,640	0,615	–1	..	4.309	–15
141.	Sudan	0,516	0,492	–3	..	1.949	–2
<i>Nizka stopnja človekovega razvoja</i>							
148.	Džibuti	0,494	1.993	–13
150.	Jemen	0,492	0,462	–3	0,128	879	18
Arabske države (povprečje)		0,680				5.680	..
<i>Brez uvrstitve na HDI lestvici</i>							
	Irak						
	Somalija						

Vir: UNDP: Human Development Report (2006: 283–383).